

ZELFEVALUATIE 2021

SLOTEVALUATIE VAN PROGRAMMA 2015–2018

&

TUSSENTIJDSE EVALUATIE VAN PROGRAMMA 2019–2023

RAPPORT

SEPTEMBER 2021

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Netspar: missie, doelstellingen, instrumenten, governance en begroting	8
2.1 Netspar: eigen identiteit	8
2.2 Governance	9
2.3 Begroting	15
3. Resultaten: activiteiten en productie voor 2015–2018 & 2019–2020	18
3.1 Activiteiten voor kennisontwikkeling	18
3.2 Instrumenten voor kennisdeling	32
3.3 Onderwijs en opleiding	46
3.4 Netwerkontwikkeling en -onderhoud	48
4. Terugblik op de aanbevelingen uit de evaluaties in 2017–2018 en antwoorden op vragen ten behoeve van de evaluatie van de overheid	52
4.1 Aanbevelingen samengevat: doorgaan	52
4.2 Wat is er gerealiseerd van de aanbevelingen uit de evaluaties	54
4.3 Antwoorden op vragen ten behoeve van de evaluatie van de overheid	59
5. Uitdagingen voor 2022 en verder	67
5.1 Positionering van Netspar	67
5.2 Governance en financiering	68
5.3 Nieuwe kennisagenda 2023–2027	69
5.4 Netspar als kennisplatform	72
 Bijlage 1. Inkomsten en uitgaven	 74
Bijlage 2. Overzicht Netspar activiteiten	76

1. Inleiding

Sinds haar oprichting in 2005 bevordert Netspar een beter begrip van de mogelijkheden voor de financiering van 'de oude dag' in Nederland. Het netwerk zorgt voor onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek en deelt kennis via publicaties, evenementen, podcasts, webinars en onderwijs. Het netwerk bestaat uit pensioenfondsen en -uitvoerders, verzekeraars, sociale partners, toezichthouders, ministeries, de SVB, adviesbureaus, wetenschappers van Nederlandse universiteiten en een groot aantal internationale fellows.

Dit zelfevaluatie-rapport beschrijft de activiteiten van Netspar in de periode 2015–2020 met waar relevant een doorkijkje tot juni 2021. Daarmee vormt het de basis voor:

- slotevaluatie door de overheid voor het programma 2015–2018 en tussentijdse beoordeling van het lopende programma 2019–2023;
- evaluatie in opdracht van de Raad van Toezicht van Netspar namens de partners van de uitvoering van het programma 2019–2023;
- evaluatie door de Scientific Council van de uitvoering van de onderzoekagenda 2019–2023.

In de afgelopen jaren heeft Netspar met kennis bijgedragen aan de pensioenhervorming in Nederland, die invloed heeft op miljoenen werkenden en gepensioneerden. Grote veranderingen in demografie, arbeidsmarkt en de financiële markten vroegen om een hervorming van het Nederlandse pensioenstelsel. Het pensioendebat over die hervorming kent een lange geschiedenis, die uitmondde in een akkoord op hoofdlijnen in 2019 en overeenstemming over de uitwerking in juni 2020. Dit mag met recht een historisch moment genoemd worden, waarin Netspar een belangrijke rol heeft gespeeld als 'honest broker'. Zo bood Netspar kennis die nodig was om beslissingen te kunnen maken over het afschaffen van de rekenrente en de dekkingsgraden. Het onderzoek effende de weg voor een nieuw contract met efficiëntere risicodeling tussen generaties. Verder geeft Netspar onderzoek inzicht in de overwegingen rondom het verdelen van het pensioenvermogen bij de transitie.

Met het sluiten van een akkoord is de hervorming van de aanvullende pensioenen nog niet afgerond. Na het sluiten van het akkoord zijn onderzoekers van Netspar actief geweest om met fundamentele inzichten bij te dragen aan samenhangende wetgeving. De testimonials op de volgende pagina's zijn illustratief voor de waardering die uiteenlopende Netspar-stakeholders hebben voor wat Netspar heeft bereikt.

**Wouter Koolmees, Minister van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid**

*"Op basis van de huidige stand van de wetenschap
levert Netspar een antwoord op pensioenvragen, die
nodeloze polarisatie voorkomt én waarmee wij verder*



*kunnen bij de voor-
bereiding van wet- en
regelgeving."*



Harmen van Wijnen, directeur ABP

*"De hele pensioensector (en uiteindelijk alle pensioen-
deelnemers) profiteert van het onderzoek en de
publicaties van Netspar."*

Netspar is niet alleen actief geweest in het debat rondom de pensioenhervorming, maar heeft ook andere wetenschappelijke kennis ontwikkeld die praktisch toepasbaar is in de sector. Bijvoorbeeld rondom het verhogen van het pensioenbewustzijn, het verbeteren van communicatie, (duurzaam) beleggen en het meten van risicotolerantie van deelnemers. Uit het laatst genoemde onderzoek is bijvoorbeeld de Achmea beleggingsbalans voortgekomen, die in 2020 de Pensioen3daagse publieksprijs heeft gewonnen.

Al deze onderzoeken zijn relevant voor pensioenfondsen, -uitvoerders en verzekeraars, die (direct) aangehaakt zijn bij Netspar. Sinds 2018 is PGB partner van Netspar, in 2019 is MN toegetreden en recent zijn ook de fondsen Rail&OV en SPMS aangehaakt. Deze verbreding van partners versterkt het Netspar netwerk en brengt nieuwe invalshoeken met zich mee. Het sluit ook aan bij de ambitie van het werkprogramma 2019-2023 om de brede pensioengemeenschap beter te bereiken en het netwerk te versterken en te verbreden.

Verbreding hebben we ook gerealiseerd door onze zichtbaarheid in de media te vergroten (kranten, radio en televisie) en af en toe een event voor een breed publiek te organiseren. Tijdens de pensioen3daagse hebben we flitswebinars gegeven met interactie tussen onderzoekers en geïnteresseerde Nederlanders, o.a. over de pensioenhervorming en het deeltijdpensioen. In het voorjaar van 2021 organiseerden we een live Netspar Pensioen Verkiezingsdebat. Daarnaast hebben we interactie

"Er zijn veel spelers op het pensioenveld, die allemaal opvattingen hebben, maar ook belangen. Netspar is in staat om enige ordening aan te brengen in alle argumenten en om onderscheid aan te brengen tussen opvattingen en inzichten enerzijds en belangen anderzijds. Deze rol als 'honest broker' is uiterst belangrijk in het pensioendebat. Daarnaast doet Netspar gedegen én zeer beleidsrelevant onderzoek naar actuele pensioenvraagstukken. Ik denk bijvoorbeeld aan de toegevoegde waarde van intergenerationele risicodeling en de samenhang tussen pensioen, zorg en wonen. Hier is de meerwaarde van Netspar zichtbaar in het vertalen van wetenschappelijk inzichten naar concrete problemen waar we vandaag de dag tegenaan lopen. Ook voor de transitievraagstukken waarmee we in de nabije toekomst te maken krijgen, geldt dat de meest recente wetenschappelijk inzichten van pas zullen komen."



© DNB/Marieke Bijster

Klaas Knot, President van De Nederlandsche Bank

(bekijk de [video op ons YouTube-kanaal](#))

met jongeren en ouderenorganisaties, omdat ook daar een geïnformeerd debat belangrijk is. Uiteindelijk staan de mensen centraal in het Netspar onderzoek. Een goed pensioen is immers voor iedereen belangrijk en in onze onderzoeken komen de behoeften van groepen jongeren en ouderen aan bod, die representatief zijn voor de Nederlandse bevolking.

Goede kennisdeling is essentieel om impact te hebben. Events en het executive education programma (dat in de afgelopen periode weer een hoge waardering kreeg) spelen daarbij een belangrijke rol. Daarnaast wordt via projectgroepen kennis gedeeld middels co-creatie op actuele onderwerpen. Toen corona begon zijn we versneld overgeschakeld op online kennisdeling via (after lunch) webinars en podcasts. Partners geven aan deze laagdrempelige en toegankelijke online kennisdeling te waarderen, naast offline events die hopelijk binnenkort weer van start kunnen gaan. Aan een event in samenwerking met de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars over de uitwerking van het pensioenakkoord namen meer dan 500 mensen deel. Om pensioenfondsbestuurders beter te bereiken zijn we een samenwerking gestart met Stichting Pensioen Opleidingen (SPO), waar we als kennispartner kennis delen via microlearnings, die ook op onze website verschijnen. Alle industry papers

worden sinds september 2019 voorzien van een one pager, waarin conclusies en beleidsimplicaties van onderzoek overzichtelijk bij elkaar staan.

De verscheidenheid aan onderzoeken is mede mogelijk gemaakt door nieuwe wetenschapsfinanciering van Instituut Gak en CLICKNL (topinstituut voor de creatieve sector). Met Instituut Gak is Netspar een nieuwe vorm van samenwerking gestart, waarbij Instituut Gak themavoorstellen kan oppakken die in haar kennisagenda passen. Daarnaast is er samenwerking met CLICKNL, waarvan Netspar subsidie ontvangt voor publiek-private samenwerking in het kader van het topsectoren beleid. De infrastructuur van Netspar maakt deze wetenschapsfinanciering mogelijk (bovenop de eigen onderzoekstijd die wetenschappers zelf inbrengen), waardoor het budget dat partners samen inleggen meer waard wordt. De nieuwe wetenschapsfinanciering van Instituut Gak en CLICKNL draagt bij om de preciaire balans te bewaken tussen diepgaand en beleidsgericht onderzoek, zoals aanbevolen door evaluatiecommissies in 2017–2018. Mede naar aanleiding van deze evaluaties hebben we in de afgelopen periode ook nieuwe internationaal erkende onderzoekers aan Netspar verbonden die complementair zijn aan de economische discipline: op het gebied van communicatie (letteren), eye tracking en spraakherkenning (Artificial Intelligence), pensioenbeslissingen (psychologie), vertrouwen (sociologie) en uitdagingen rondom genetische informatie (genomica). Tevens is met de komst van Mathijs van Dijk als Wetenschappelijk Directeur de directie verjongd en uitgebreid met expertise op het gebied van duurzaam beleggen.

Het budget voor de periode 2019–2023 is verlaagd vergeleken met de eerdere jaren van Netspar. Niet alle ambities uit 2017 konden daardoor worden gerealiseerd. Zo kwam er bijvoorbeeld minder aandacht voor multidisciplinaire samenwerking binnen onderzoeksprojecten en was er minder aandacht voor internationale pensioenvraagstukken. In het werkprogramma 2019–2023 zijn reserves ingezet en was er geen budget voor meerjarig onderzoek in 2022 (een themaronde). Door extra gegenereerde middelen gedurende het werkprogramma (o.a. als gevolg van toetreding van nieuwe partners) lukt het om meerjarig onderzoek uit te zetten in 2022. Dit is belangrijk voor de continuering van Netspar. De meerjarige onderzoeksgrants zijn over de jaren heen wel minder aantrekkelijk geworden voor onderzoekers. Sinds de start van Netspar zijn de grants aanzienlijk verlaagd, terwijl loonkosten zijn toegenomen. Het gevolg is dat steeds minder senior onderzoekers bekostigd kunnen worden uit de meerjarige onderzoeksgrants.

Gedurende het volgende werkprogramma wordt de pensioensector geconfronteerd met vele uitdagingen rondom de transitie. Maar ook onderwerpen zoals duurzaam beleggen, digitalisering, privacy, veranderende arbeidsmarkt, betaalbaarheid van

langdurige zorg, meer aandacht voor individuele wensen en behoeften en de pensioenvoorziening van ZZP'ers en andere kwetsbare groepen vragen om aandacht. Juist wanneer de druk om kosten te besparen hoog is, vinden we het belangrijk dat kennis efficiënt georganiseerd en gedeeld wordt via een infrastructuur zoals Netspar. Partners worden effectief betrokken bij (strategische) keuzes rondom de kennisontwikkeling en kennisdeling. Dit evaluatieproces helpt ons in het versterken van de bijdrage van Netspar aan slimme en solide oplossingen voor de pensioen- en verzekeringssector.

Marike Knoef

Algemeen directeur

2. Netspar: missie, doelstellingen, instrumenten, governance en begroting

2.1 Netspar: eigen identiteit

Netspar, *Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement* is een onafhankelijk kennis- en onderzoeksnetwerk. Al sinds 2005 wijden we ons aan het bevorderen van een beter begrip van de economische en sociale gevolgen van pensioenen, vergrijzing en 'de oude dag' in Nederland. Het netwerk is divers en wordt gevormd door overheid en sociale partners, pensioenfondsen en -uitvoerders, toezichthouders, verzekeraars, adviesbureaus en wetenschap. De huidige samenstelling van het netwerk is te vinden op de [website](#).

Door het ontwikkelen en laagdrempelig delen van kennis draagt Netspar actief bij aan een goed geïnformeerd pensioendebat, zodat de maatschappelijke dialoog tussen beleidsmakers, academici, de pensioen- en verzekeringspraktijk en belangenbehartigers kan worden gevoerd op basis van actuele wetenschappelijke inzichten.



Klik en kijk: Netspar in het kort

2.1.1 Missie

De missie van Netspar is bij te dragen aan de voortdurende verbetering van de mogelijkheden voor financiering van de 'oude dag' in Nederland. Het doel is om kennis te ontwikkelen en te delen en daarmee te zorgen voor een pensioendebat dat gebaseerd is op feiten. Netspar doet dit door:

- formulering en uitvoering van wetenschappelijke onderzoeksprogramma's, inclusief kennisuitwisseling met het buitenland;
- een daaraan gekoppeld programma voor kennisoverdracht in Nederland; en
- netwerkontwikkeling.

De kernwaarden van Netspar zijn:

- onafhankelijkheid (geen belangen of positie in het debat);
- toegankelijkheid (open voor nieuwe partners en onderzoekers);
- openheid (dialoog faciliteren, verschillen van inzicht expliciet maken en zoeken naar verbinding).

2.1.2 Visie: maatschappelijke innovatie

Netspar is een netwerk van publieke en private organisaties en 9 universiteiten in Nederland. De gedachte is dat juist die samenwerking maakt dat wetenschap echt bij kan dragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Doordat partijen niet alleen financieel, maar juist ook met kennis en denkkraft bijdragen kunnen we maatschappelijke innovatie bevorderen. De nominatie voor de Impact Award 2021 van Tilburg University onderstreept dit.

2.1.3 Ambitie: gezaghebbend en innovatief

Netspar wil een gezaghebbende en innovatieve leider zijn op het gebied van pensioen en vergrijzing. Netspar is geen doel op zichzelf, maar een middel dat bijdraagt aan het verbeteren van 'de oude dag'. Om dat te bereiken ontwikkelen we kennis om de frontier of knowledge op te schuiven. Maar ook bieden we een platform waar wetenschap en praktijk samen kunnen sparren over innovatieve ideeën. Een plek om ideeën te challengen en beter te begrijpen. Daarvoor is expertise vanuit verschillende disciplines een vereiste.

2.2 Governance

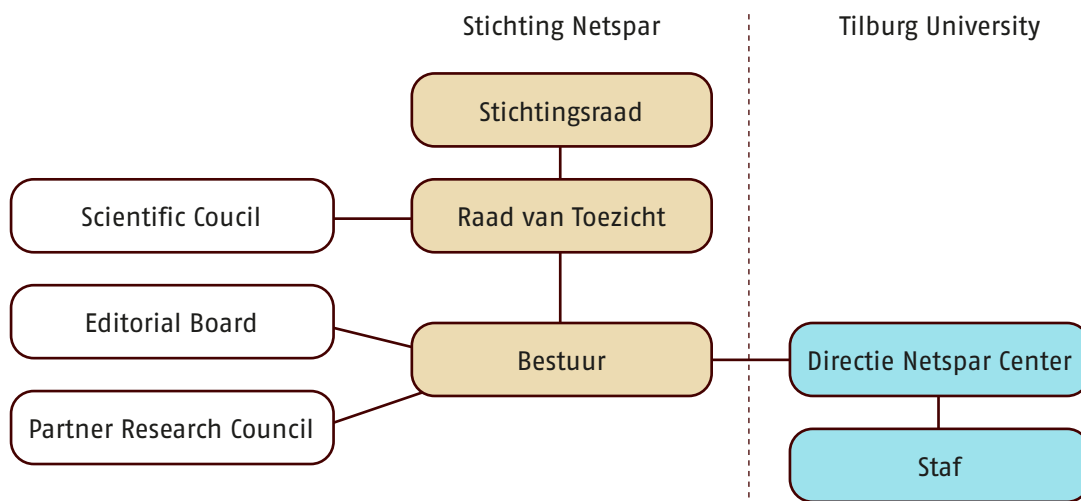
2.2.1 Organisatie

Netspar is sinds 2012 een stichting, waarvoor de activiteiten op basis van een overeenkomst worden uitgevoerd door Tilburg University.

Netspar financiert onderzoek, dat wordt uitgevoerd door academici, in dienst van een Nederlandse universiteit. De onderzoeksagenda, het werkprogramma en de begroting worden in afstemming met de partners opgesteld. De partners adviseren over de prioritering van de jaarlijkse toekenning van nieuw onderzoek.

In 2016 is op initiatief van de toenmalige Raad van Toezicht een vereenvoudiging van de structuur doorgevoerd, gericht op het nadrukkelijker betrekken van partners bij Netspar. Daarbij is de positie van de Stichtingsraad, als hoogste vertegenwoordigend orgaan, versterkt en is de Raad van Toezicht in omvang kleiner gemaakt met een focus op het houden van toezicht.

Figuur 1: De Netspar-organisatie



De Stichting Netspar kent de volgende bestuurlijke organen.

- **Stichtingsraad:** heeft algemeen adviesrecht. Adviseert in elk geval over strategie en jaarlijks werkplan plus begroting. Benoemt een aantal leden van de Raad van Toezicht. Alle partners hebben een zetel. De zittingstermijn is maximaal 2 x 4 jaar. De huidige samenstelling van de Stichtingsraad is te vinden op de [website](#). De voorzitter van de Stichtingsraad is Wouter Bos.
- **Raad van Toezicht:** benoemt het bestuur en houdt toezicht op het bestuur, keurt de begroting en jaarrekening goed. Twee leden van de RvT worden benoemd door de Stichting van de Arbeid, één lid wordt benoemd door Tilburg University, de overige leden worden benoemd door de Stichtingsraad. De zittingstermijn is maximaal 3 x 3 jaar. Op de [website](#) is het profiel voor leden, alsmede de samenstelling, van de Raad van Toezicht opgenomen. De huidige voorzitter van de Raad van Toezicht is Wouter Bos.
- **Bestuur:** bestuurt de stichting. Het bestuur bestaat uit één bestuurder. Een bestuurder wordt voor maximaal 2 x 4 jaar benoemd. De bestuurder van de Stichting Netspar is uit hoofde van die functie ook Algemeen Directeur van Netspar Center, onderdeel van Tilburg University.

Daarnaast kent de Stichting Netspar de volgende adviesorganen:

- **Partner Research Council:** adviseert over onderzoek en onderwijs. De academische en sector partners hebben recht op een zetel in de PRC. De PRC wordt geconsulteerd bij het opstellen van de onderzoeksagenda en het prioriteren van kort- en langlopende projecten en onderzoeken op actuele thema's. De PRC doet voorstellen voor de jaarlijks in te stellen projectgroepen en de onderwerpen voor

PROJECT PREFERENTIES DUURZAAMHEID

Nederlandse pensioenfondsen zijn druk bezig met het integreren van duurzaamheid in hun strategische beleggingskeuzes en het bijbehorende beleggingsproces. Hierbij moeten pensioenfondsbesturen veel keuzes maken. Denk bijvoorbeeld aan de keuze welke ondernemingen of bedrijfstakken op duurzaamheidsgronden worden uitgesloten, de wijze waarom informatie m.b.t. de duurzaamheid wordt meegewogen in de strategische allocatie en de selectie van individuele beleggingsobjecten. Daarnaast richten deze fondsen processen in om als aandeelhouder te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en om effectief de dialoog met ondernemingen aan te gaan op duurzaamheidsthema's.

Het begrip duurzaamheid is veelomvattend en om die reden kiezen pensioenfondsen in veel gevallen voor het prioriteren van bepaalde thema's, bijvoorbeeld ingegeven door de context (sector) van het fonds of geïnspireerd door de Sustainable Development Goals (SDGs). Bij deze keuze werden pensioendeelnemers tot voor kort nauwelijks direct betrokken. In een Netspar project zijn surveys en veldexperimenten ontwikkeld die bijdragen aan het meten van de preferenties van deelnemers. Deze informatie kunnen de pensioenbesturen vervolgens meewegen in hoe ze duurzaamheid integreren in het beleggingsproces. De onderzoekers werken daarbij samen met pensioenfondsen in Nederland en daarbuiten (o.a. UK) en in verschillende sectoren.

Dit onderzoek past goed bij de druk die de EU uitoefent op institutionele beleggers om klanten van financiële instellingen (in de toekomst wellicht inclusief pensioenfondsen) bij de samenstelling van hun beleggingsportefeuille zowel rekening te houden met risico preferenties als met duurzaamheidspreferenties. Het onderzoek draagt er aan bij dat deze inventarisatie van preferenties zo goed mogelijk en in het belang van de klant plaatsvindt. Het onderzoek is ook internationaal zeer zichtbaar en gepubliceerd in een academisch top-tijdschrift (Review of Financial Studies).

de kennisseminars. Daarnaast adviseert de PRC over onderwijszaken (master-programma's en executive onderwijs). De huidige samenstelling van de Partner Research Council is [hier](#) te vinden. De huidige voorzitter van de Partner Research Council is Niels Kortleve.

- *Scientific Council*: bestaat uit vooraanstaande internationale onderzoekers met jarenlange ervaring in de onderzoeksdomeinen waarop Netspar zich richt. De Council rapporteert aan de Raad van Toezicht (die de voorzitter van de Scientific

Council benoemt) en adviseert over de samenstelling van de onderzoeksprogramma's en de selectie voor meerjarige Themaprojecten. De Scientific Council is divers samengesteld, afgestemd op de breedte aan disciplines van het Netspar onderzoek. Indien nodig worden ook experts benaderd voor specifieke beoordelingen los van de standaardprocedures. De huidige samenstelling van de Scientific Council is [hier](#) te vinden. De huidige voorzitter van de Scientific Council is Hazel Bateman.

- *Editorial Board*: waarborgt de kwaliteit en relevantie van de sectorgerichte papers (industry papers). Iedere partner heeft recht zitting te nemen. De voorzitter en de academische leden van de EB krijgen een vergoeding. De EB is breed samengesteld, afgestemd op de disciplines uit het Netspar onderzoek. De EB heeft een budget om waar nodig referenten uit diverse disciplines aan te trekken. De huidige samenstelling van de Editorial Board is [hier](#) te vinden. De huidige voorzitter van de Editorial Board is Fieke van der Lecq.

Het uitvoerend orgaan van de activiteiten is Netspar Center. De directie van Netspar Center bestaat momenteel uit:

- Algemeen directeur (0,5 fte): Marike Knoef (sinds september 2020), hoogleraar empirische micro-economie aan de Universiteit Leiden en bijzonder hoogleraar kapitaalgedekte pensioenvoorzieningen aan Tilburg University.
- Wetenschappelijk directeur (0,5 fte): Mathijs van Dijk (sinds januari 2021), hoogleraar financiële markten aan de Rotterdam School of Management, Erasmus Universiteit.
- Onderzoeksdirecteur (0,6 fte): Theo Nijman, oprichter in 2005 samen met Lans Bovenberg, hoogleraar econometrie van de financiële markten aan Tilburg University
- Directeur bedrijfsvoering (1,0 fte): Peter Gaillard (sinds april 2012), tevens secretaris Raad van Toezicht en Stichtingsraad

Het lopende onderzoek wordt gecoördineerd door de onderzoeksdirecteur, samen met de programmacoördinatoren Bas Werker en Arthur van Soest (TiU). In de periode 2015–2019 en 2019–2023 zijn de onderzoeksprogramma's gestructureerd in een vijftal Programma's (zie figuur 2). De onderzoeken in elk programma worden begeleid en gemonitord door een programmacoördinator.

De bureaustaf omvat 6,5 fte en is in dienst van Tilburg University.

Figuur 2: Onderzoeksprogramma

Onderzoeksprogramma's 2015–2019 en 2019–2023
Programma 1 Welzijn en welvaart van ouderen
Programma 2 Communicatie en kiezen
Programma 3 Werk, pensioen, wonen en zorg
Programma 4 Sparen, beleggen en verzekeren
Programma 5 Instituties, governance en solidariteit

2.2.2 *Borging wetenschappelijke kwaliteit en maatschappelijke relevantie*

De ambitie is wetenschap bij te laten dragen aan de praktijk. Dat begint met het opstellen van een relevant kader voor onderzoek. Kenmerkend voor Netspar als netwerk is dat in nauwe afstemming met de partners uit de pensioenpraktijk en de wetenschap een 4-jarige onderzoeksagenda wordt opgesteld. Het is een brede agenda die geldt als kader waarbinnen onderzoekers voorstellen voor nieuw onderzoek kunnen doen.

De academische kwaliteit van de onderzoeksvoorstellen is gewaarborgd door de rol van de Scientific Council, met name bij de selectie van de meerjarige Themaprojecten. Verder zijn de academische en sectorpartners gebonden aan de Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

De relevantie van onderzoek voor de praktijk wordt op verschillende wijzen geborgd:

- De onderzoeksagenda wordt samen met de partners en met input van andere stakeholders opgesteld;
- Tijdens het zogeheten Match Making Event bespreken onderzoekers en pensioen-specialisten de relevantie van meerjarige onderzoeksvoorstellen en de mogelijkheden voor samenwerking en gebruik van data;
- De sectorpartners in de Partner Research Council adviseren over de prioritering van de toe te kennen meerjarige en kortlopende beleidsgerichte projecten.
- Onderzoekers verplichten zich om deelresultaten van onderzoek tijdens een zogeheten werkgroepbijeenkomst te presenteren aan collega-onderzoekers en experts.
- Onderzoekers schrijven per project één of enkele sector gerichte papers, die door de Editorial Board worden beoordeeld op wetenschappelijke kwaliteit en relevantie voor de sector.
- Door een intensief relatiebeheer (o.a. partnerbezoeken) en participatie in relevante gremia (zoals de werkverbanden en het wetenschappelijke beraad bij het pensioenakkoord en kroonlidmaatschap van de SER) heeft de Netspar directie een

goed beeld van de voor de praktijk relevante thema's. Op basis daarvan kunnen gerichte voorstellen voor beleidsgericht onderzoek, publicaties en evenementen worden gedaan.

2.2.3 *Borging onafhankelijkheid*

Netspar behartigt geen belangen en kiest geen positie in beleidskwesties. Onze rol is het ontwikkelen en doeltreffend verspreiden van uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek onder beleidsmakers in de publieke sector, de academische gemeenschap en professionals en bestuurders van financiële instellingen en pensioenfondsen.

Wij borgen onze onafhankelijkheid door:

- ons te houden aan de *gedragscode voor Nederlandse Universiteiten*;
- onderzoeksvoorstellen te laten beoordelen door een *internationale, onafhankelijke wetenschappelijke raad*;
- in het onderzoek, op evenementen, in publicaties en in het onderwijs uiteenlopende, academisch gefundeerde visies onder de aandacht te brengen;
- onze partners wel een rol te geven in de prioritering van onderwerpen voor onderzoek (welke onderzoeksvragen zijn belangrijk), maar geen invloed te geven op de onderzoeksmethodiek of te publiceren resultaten (dat is aan de wetenschapper);
- resultaten van onderzoek openbaar toegankelijk te maken via onze website;
- het brede netwerk van partners waarin de diversiteit met alle verschillende belangen van de sector weerspiegeld wordt.

2.2.4 *Samenwerking met Instituut GAK en CLICKNL*

Mede dankzij financiële steun van Instituut Gak is Netspar in april 2019 gestart met de uitvoering van het Werkprogramma 2019–2023. Naast een belangrijke lump sum bijdrage financiert zij twee leerstoelen en onderzoeksvoorstellen die bij Netspar zijn ingediend. Voorstellen voor Themaprojecten die aansluiten bij de agenda van Instituut Gak worden overgenomen. Het wordt dan onderzoek van Instituut Gak. Onderzoeksresultaten worden met Netspar gedeeld en participatie van Netspar partners in het onderzoek blijft mogelijk. Instituut Gak draagt op deze manier bij aan de versterking van het pensioenonderzoek in Nederland.

Ook CLICKNL (topinstituut voor de creatieve sector) beoordeelt ingediende Themaproject-voorstellen op inpassing in haar Kennis- en Innovatieagenda. Deze projecten komen in principe in aanmerking voor financiering door CLICKNL. Het bedrag is gebaseerd op de subsidie die Netspar van het ministerie van EZK krijgt voor publiek private samenwerking in het kader van het topsectorenbeleid.

COMPENSATIE BIJ AFSCHAFFING DOORSNEESYSTEMATIEK

In het pensioenakkoord is besloten de doorsneesystematiek af te schaffen. Het gevolg van de overstap op degressieve opbouw is dat de huidige deelnemers – uitgaand van gelijkblijvend premie-inleg, een verminderd pensioenperspectief krijgen. Deelnemers met een leeftijd tussen de 40 en 50 jaar worden het hardst getroffen. Compensatie kan voorkomen dat individuele deelnemers disproportioneel nadeel lijden door de stelselwijziging.

In gezamenlijk Netspar onderzoek van juristen en economen is onderzocht in hoeverre bestaande deelnemers recht hebben op compensatie van het verminderde pensioenperspectief en hoe die compensatie zou kunnen plaatsvinden. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen impliciete en expliciete compensatie en tussen gerichte en generieke compensatie. Als voorbeelden is onder andere gekeken naar een tijdelijke premieopslag en naar financiering van extra aanspraken uit het fondsvermogen. Ook is aandacht besteed aan de verschillen tussen transitie vanuit bestaande DB regelingen ("dubbele transitie") en transitie vanuit DC regelingen.

De Netspar onderzoekers argumenteerden dat het pensioenakkoord zonder compensatie voor de afschaffing van de doorsneesystematiek juridisch weinig kans van slagen heeft. Zij verdedigen ook dat mét compensatie het claimrisico in verband met het pensioenakkoord gering is, mits de wetgever in samenspraak met de sociale partners de stelselherziening goed motiveert, de voor- en nadelen evenwichtig onderbouwt en leeftijdsonderscheid objectief rechtvaardigt. Wel wordt er op gewezen dat aanwending van het fondsvermogen voor expliciete compensatie kan leiden tot juridische claims.

2.3 Begroting

Tabel 1 toont de inkomsten en uitgaven van Netspar voor 2015–2018 en voor 2019–2020. Inkomsten en uitgaven zijn per constructie jaarlijks gelijk aan elkaar, doordat een tekort of overschot per jaar via de overlopende posten wordt gecompenseerd vanuit de reserve. In 2019–2020 zijn bijvoorbeeld middelen aan de reserves onttrokken om het uitgavenpatroon per jaar min of meer stabiel te kunnen houden. Bijlage 1 vermeldt de cijfers in verder detail per jaar.

Figuur 3 laat zien dat de financiering van Netspar-activiteiten primair komt uit bijdragen van de sectorpartners, van de Nederlandse overheid en van Instituut Gak. In 2015 werd van de Stichting FVP een meerjarige sponsorbijdrage ontvangen. Binnen het werkprogramma 2019–2023 wordt ook subsidie ontvangen voor publiek-private

Tabel 1: Inkomsten en uitgaven (x €1.000)

	2015-2018	2019-2020
Inkomsten	14.110	5.134
Overlopende posten	-1.260	1.445
Totaal inkomsten	12.850	6.579
Totaal uitgaven	12.850	6.579

samenwerking (PPS) via topkennisinstituut CLICKNL. Van Tilburg University ontving Netspar een bijdrage voor de periode 2013-2016 (als excellence center) en via de Tilburg School of Economics and Management voor het programma 2019-2023.

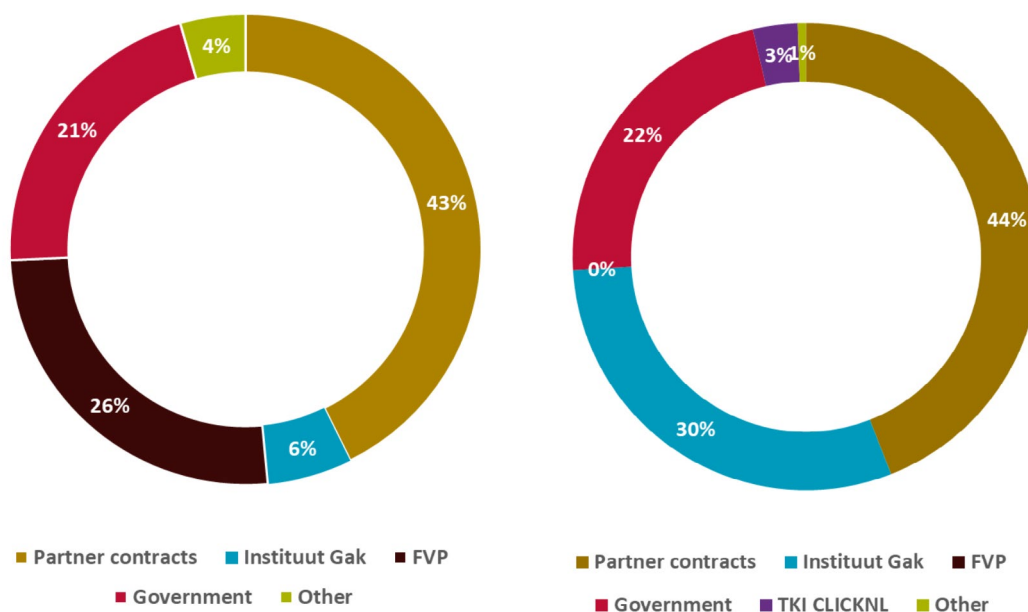
Los van de financiering in cash, zijn er ook bijdragen in kind door partners uit de universitaire wereld en het bedrijfsleven. Sinds januari 2019 hebben we de administratie daarvan vereenvoudigd. Het is geen vereiste meer in Themavoorstellen, maar het wordt wel bevraagd in het aanmeldformulier en speelt dus een rol in de selectie van voorstellen. Tevens zit het impliciet in de outputverplichtingen die een project aangaat.

Voor de periode 2015-2018 heeft Netspar jaarlijks bij NWO een projectplan ingediend met daarin een gedetailleerd overzicht van de wijze waarop de subsidiegelden van het consortium van ministeries en sponsors zijn en worden besteed. Vanaf 2019 worden deze rapportages rechtstreeks aan het ministerie van SZW (penvoerder) gezonden.

Voor iedere programmaperiode wijst Netspar gelden toe aan kortlopende Topicality projecten (één jaar) en meerjarige Themaprojecten (drie jaar). Om jonge onderzoekers te binden aan Netspar hadden we in het verleden tevens zogenaamde Individual Research-projecten. Het programma 2015-2019 voorzag in Thema-, Topicality- en Individual Research-projecten. Daarnaast introduceerde Netspar in 2016 Comparative Research-projecten voor internationaal vergelijkend onderzoek, waarvoor vanaf 2017 subsidies zijn verstrekt. Deze projecten vergelijken aspecten van het Nederlandse pensioenstelsel met die van andere landen om zo van buitenlandse ervaringen te leren (een nadere beschrijving van de verschillende soorten Netspar onderzoeksprojecten volgt in hoofdstuk 3.1). Bij de start van het programma 2015-2019 werden grants begroot voor 2015, 2016 en 2017. Er zijn extra middelen verkregen waardoor er ook in 2018 onderzoeksgrants konden worden toegekend.

In het werkprogramma voor de periode 2019-2023 waren Thema-, Topicality- en Comparative Research grants voorzien. Er was helaas geen budget voor Individual Research Grants. Ook voor deze periode gold dat er bij aanvang geen middelen waren

Figuur 3: Bronnen van inkomsten 2015–2018 en 2019–2023, met begrotingscijfers voor 2021–2023.



om in het voorlaatste jaar (2022) nieuw meerjarige onderzoek te starten. Door het verwerven van extra middelen is dat wel mogelijk geworden.

Vanwege de looptijd van meerjarige projecten kunnen beschikbaar gestelde gelden dus in de latere jaren (onder een nieuw werkprogramma) tot werkelijke uitgaven leiden (transitoire subsidies).

Hierbij gelden twee budgettaire standpunten:

1. Netspar wijst niet meer geld toe dan het bedrag dat contractueel is toegezegd;
2. Netspar geeft niet meer geld uit dan werkelijk beschikbaar is.

3. Resultaten: activiteiten en productie voor 2015–2018 & 2019–2020

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de diverse Netspar-activiteiten en beschrijft de gerealiseerde output en invloed. Dit rapport betreft een slotevaluatie van het programma voor 2015–2018 en een tussentijdse evaluatie van het programma voor 2019–2023.

Aan de hand van de drie groepen instrumenten die Netspar hanteert om haar missie te bereiken, volgt een beschrijving van de activiteiten en resultaten in de afgelopen jaren in termen van:

- Kennisontwikkeling;
- Kennisdeling;
- Netwerkontwikkeling en -onderhoud.

Bijlage 2 geeft een totaaloverzicht van de verschillende instrumenten die hieronder beschreven worden.

Gedurende de evaluatieperiode is Netspar verder gegaan met het ontwikkelen van haar onderzoeksagenda en de mechanismen voor programmering en selectie. Ook is gewerkt aan realisatie van doelstellingen om bij te dragen aan de inrichting van een onderzoeksinfrastructuur. Verder heeft Netspar actie ondernomen om tot meer internationale wetenschappelijke samenwerking te komen.

3.1 Activiteiten voor kennisontwikkeling

Kennisontwikkeling is het startpunt voor de activiteiten van Netspar. Zonder dit zou geen uitwisseling van kennis of ontwikkeling van menselijk kapitaal mogelijk zijn. Netspar heeft zelf geen onderzoekers in dienst. In plaats daarvan werken zij voor hun diverse universiteiten en worden zij voor een bepaalde tijd door Netspar gefinancierd. Kennisontwikkeling wordt geleid door de onderzoeksagenda van Netspar en vooral uitgevoerd door financiering van onderzoeksprojecten en individuele aanstellingen voor onderzoek.

Tabel 3: Vier soorten onderzoeksfinanciering, hun primaire eigenschappen en invloed

Huidige titel	Belangrijkste kenmerken				Heeft impact op		
	Korte termijn	Lange termijn	Groep	Individu	Maatschappij	Nationale positionering	Internationale positionering
Themaproject		X	X		X	X	X
Topicality Project	X		X		X	X	
Individual Research Grant		X		X		X	X
Comparative Research Grant	X		X		X	X	X

BESCHERMINGSRENDEMENTEN EN TOEDELING OVERRENDEMENTEN

In de nieuwe solidaire premieregeling wordt opbouw geadministreerd in het vermogen dat gereserveerd is voor de pensioenuitkering van elke deelnemer. In dit nieuwe contract kunnen risico's worden gealloceerd binnen het fonds door de keuze van de zogenaamde beschermingsrendementen. Deelnemers kunnen zo bijvoorbeeld door het collectief beschermd worden tegen het risico dat ze langer dan gemiddeld leven. Ook is zo bescherming mogelijk tegen veranderingen in de levensverwachting van een cohort en tegen rente-fluctuaties.

Beschermingsrendementen worden allereerst toegedeeld aan cohorten waarna het overrendement (het verschil tussen het collectieve rendement en alle toegekende beschermingsrendementen) weer aan cohorten wordt toegerekend. Voor jongere generaties met een grotere verdien capaciteit zal doorgaans een grotere exposure naar deze overrendementen gekozen worden ("life cycle beleggen").

Het nieuwe pensioencontract bevat verder een verplichte solidariteitsreserve ten behoeve van risicodeling met toekomstige deelnemers. De structuur van dit contract is geanalyseerd in vele Netspar papers. In lopend en recent afgerond Netspar onderzoek wordt bijvoorbeeld gekeken naar de meerwaarde van de solidariteitsreserve, naar juridische randvoorwaarden (bijvoorbeeld ten aanzien van gelijke behandeling) en naar de mogelijkheden om inflatie-risico's te delen door de keuze van beschermingsrendementen.

Ontwikkeling van wetenschappelijke expertise en onderzoeksgroepen

Netspar begon in 2005 met het financieren van individuele onderzoeksposities op senior- en juniorniveau. Dankzij deze individuele onderzoekers zijn in de loop der jaren Netspar-gelieerde onderzoeksgroepen tot stand gekomen aan alle deelnemende universiteiten. In 2006 introduceerde Netspar haar subsidieprogramma voor thematisch onderzoek (Theme Grants), dat uiteindelijk als vervanger gold voor de individuele onderzoeksposities en tenure-track posities. In het kader van de Onderzoeks- en Innovatieagenda 2011-2014, evolueerde het Thema-subsidieprogramma in 2011 naar de Large/Medium Vision-grants, die sinds 2015 weer Thema-grants heten. De belangrijkste eigenschappen van de tijdens de verslagperiode uitgevoerde projecten zijn opgenomen in Tabel 3.

In de verslagperioden 2015-2018 besteedde Netspar ongeveer €1,3 miljoen per jaar aan nieuwe onderzoeksprojecten. Sinds 2019 is dat bedrag teruggelopen tot minder dan €1 miljoen per jaar. Tabel 4 geeft het hele overzicht.

DELEN RENTERISICO

De lage rentes waren in de afgelopen jaren de belangrijkste oorzaak van dreigende pensioenkortingen. Dit geeft aan hoe belangrijk renterisico voor pensioenen is. Terwijl veel bekend is over het verdelen van aandelenrisico over leeftijdsgroepen, staan er rond renterisico veel vragen open. Wie kan het best renterisico's dragen: jongeren of ouderen? Hoe zijn de risico's toegedeeld in de bestaande pensioencontracten? En welke lessen kunnen hieruit worden getrokken voor de nieuwe pensioencontracten? De Netspar Brief van begin juni 2020 geeft inzicht in deze vragen. De conclusie is dat in de huidige uitkeringsovereenkomst deelnemers van 60 jaar en ouder onvoldoende beschermd zijn tegen renteschommelingen, doordat er onvoldoende mogelijkheden zijn om renterisico op de gewenste manier over jong en oud te verdelen. De academische analyse is gepubliceerd in Review of Finance, terwijl de beleidsmatige implicaties zijn gepubliceerd in een Netspar Brief. In de hoofdlijnnnota van het kabinet over het pensioenakkoord, die eind juni 2020 werd gepubliceerd, is een centrale rol weggelegd voor de thematiek uit de Netspar Brief. Het uitgangspunt van het kabinet is dat er straks meer ruimte komt om de toedeling van renterisico beter af te stemmen naar leeftijdsgroepen, en is in lijn met de centrale aanbeveling van het Netspar onderzoek.

Talent

Netspar stimuleert de ontwikkeling van onderzoekstalent. Sinds 2016 heet dit instrument de Individual Research Grant waaruit aanstellingen voor post-docs en promovendi worden bekostigd. In 2019 en 2020 konden om budgettaire redenen geen Individual Research Grants worden toegekend. Wel zijn er jonge onderzoekers aangesteld binnen de toegekende Themaprojecten.

Een aantal partners uit de pensioen- en verzekeringssector uitte de wens een hechtere aansluiting te hebben met PhD-studenten en hun projecten. Dit heeft

Tabel 4: Jaarlijkse besteding aan nieuwe onderzoeksprojecten (in K euro)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Themaproject	1000	1000	1000	1000	750	750
Topicality project	180	160	170	158	115	190
Individual Research Grant	0	176	240	253	0	0
Comparative Research Grant	0	0	83	60	60	40
Totaal	1180	1336	1493	1471	925	980

KOUDWATERVREES VOOR DEELTIJDPENSIOEN

Deeltijdpensioen wordt in veel pensioenregelingen als een keuzemogelijkheid aangeboden. Vaak wordt het als een ideale mogelijkheid gezien om een carrière af te bouwen. Toch maken weinig werknemers er gebruik van. Maar waarom eigenlijk niet? Nu de pensioenleeftijd steeds verder opschuift, en aan vervroegd met pensioen gaan een stevig prijskaartje hangt, kan deeltijdpensioen een interessante optie zijn. Er bestaat bij veel oudere werknemers belangstelling voor deeltijdpensioen, maar er wordt relatief weinig gebruik van gemaakt, zo blijkt uit onderzoek dat aan het NIDI verbonden onderzoekers voor Netspar uitvoerden.

Werknemers informeren zich vooral online en minder vaak in een persoonlijk gesprek. Werkgevers zien de voordelen van deeltijdpensioen ook duidelijk, maar binnen organisaties wordt deeltijdpensioen nog weinig actief gestimuleerd. Werkgevers zien deeltijdpensioen vooral als een privézaak van de werknemer. Zij stellen zich aan de zijlijn op en gaan daardoor waarschijnlijk een persoonlijk gesprek over dit onderwerp uit de weg. En dat is jammer. Voor werknemers, maar ook voor werkgevers is zo'n persoonlijk gesprek belangrijk. Daarin kan men nagaan of de ervaren belemmeringen reëel zijn. Bijvoorbeeld: worden de financiële consequenties goed ingeschat? Hoe zit het eigenlijk met de mogelijkheden op de werkvloer: kunnen er bij deeltijdpensioen taken worden afstoten, of moet er evenveel werk worden gedaan in minder tijd? Al met al lijkt er wat betreft deeltijdpensioen sprake van koudwatervrees. Werknemers zien veel beren op de weg en men durft de stap niet aan. Werkgevers stellen zich daarbij aan de zijlijn op.

recent geleid tot de aanstelling van twee zogeheten duale AiOs (deels sector, deels universiteit). Dit betreft Jorgo Goossens (bij APG) en Bart Dees (bij NN).

Expertisecentrum

Naast het ontwikkelen van onderzoeksgroepen door middel van Themaprojecten startte Netspar het expertisecentrum, waarin een selecte groep ervaren (onder andere Bovenberg, Van Dijk, Van Ewijk, Knoef, Nijman, Van Soest en Werker) en beginnende academici aan kennisoverdracht werken en bijdragen leveren aan het publieke debat. Dit omvat ook bijdragen aan vele sectorgerichte evenementen en activiteiten. Het expertisecentrum is een impactvol adviesorgaan voor vraagstukken over de financiering van de oude dag waarmee overheid, sociale partners, toezichthouders, pensioenfondsen, verzekeraars en andere belanghebbenden worden geconfronteerd. De beschikbaarheid van een expertise centrum heeft het mogelijk gemaakt snel

Bianca Tetteroo, voorzitter Raad van Bestuur Achmea

"Het is ontzettend belangrijk dat het pensioendebat gevoerd wordt op basis van feiten"



actuele beleidsvragen te adresseren. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in paragraaf 4.3 en in de tekstboxes in dit rapport. Leden van het expertisecentrum zijn ook vaak trekker van een projectgroep en ook vele media activiteiten zijn mogelijk door capaciteit van het expertisecentrum in te zetten.

In de volgende paragrafen bespreken wij allereerst twee overkoepelde thema's (multidisciplinariteit en internationale contacten) en presenteren wij vervolgens de output van de activiteiten op het gebied van kennisontwikkeling (3.1.3 tot en met 3.1.9).

3.1.1 Multidisciplinair werkteerein

Pensioenvraagstukken zijn zelden monodisciplinair. Netspar ambieert dan ook om samenwerking tussen disciplines te bevorderen. Er zijn op dat gebied in de verslagperiode ook mooie resultaten geboekt, bijvoorbeeld ten aanzien van de samenwerking tussen economen en psychologen, tussen sociologen en economen, tussen communicatiewetenschappers en economen, tussen economen en gezondheidswetenschappers, tussen Artificial Intelligence en economen en tussen juristen en economen. Tabel 5 benoemt een aantal voorbeelden.

Netspar heeft overwogen om multidisciplinariteit als criterium te introduceren bij de toekenning van een deel van de onderzoeksmiddelen, maar daar van afgezien omdat de financiële randvoorwaarden het niet mogelijk maakten onderzoeksbudgetten te accommoderen met een budget van meer dan K€ 250. Multidisciplinaire samenwerking is desalniettemin nog steeds een pre in de allocatie van middelen. Ook de beoordeling van onderzoeksvorstellen door de International Scientific Council gaat over discipline grenzen heen, en datzelfde geldt voor de beoordeling van industry papers door de Editorial Board.

Tabel 5 Voorbeelden van multidisciplinaire projecten

Recht en economie	Van uitkeringsovereenkomst naar PPR	Mark Heemskerk, Bas Werker en René Maatman	Netspar Design Paper 2017
Artificial intelligence en economie	Datawetenschappelijke oplossingen om de pensioencommunicatie te verbeteren	Eric Postma en Peter de Goeij	Netspar Thema-project 2018
Recht en economie	Is de toekomst gearriveerd?	Bastiaan Starink, Bas Werker en Wesley Kaufman	Netspar Design Paper 2018
Psychologie en economie	Framing in pensioenkeuzes	Marijke van Putten, Eric van Dijk, Marc Turlings en Rogier Potter van Loon	Netspar Design Paper 2018
Communicatie wetenschap en economie	Het effect van maatwerk in pensioeninformatie op navigatiegedrag	Adraan Kalwij, Leo Lentz, Milena Dinkova en Sanne Elling	Netspar Design Paper 2019
Sociologie en economie	Deeltijdpensioen: belangstelling en belemmeringen op de werkvloer	Kène Henkens, Hanna van Solingen en Harry van Dalen	Netspar Design Paper 2020
Psychologie en economie	Pensioenbewustzijn verhogen met brieven en sociale media	Marijke van Putten, Marike Knoef en Jim Been	Netspar Design Paper 2020
Sociologie en economie	De steun voor de "zwarte beroepen regeling" ontleed	Kène Henkens, Harry van Dalen en Jaap Oude Mulders	Netspar Design Paper 2020
Ethiek en economie	Ethiek rondom data science en bigdatagebruik	Bas Werker en Willem van der Deijl	Netspar Topicality Project 2020

3.1.2 Internationale wetenschappelijke samenwerking

Netspar is uitdrukkelijk internationaal gericht in haar wetenschappelijke activiteiten. Dat betreft zowel het exporteren als het importeren van kennis over ontwikkelingen vanuit de literatuur en over andere pensioenstelsels. Meer dan honderd onderzoekers wonen de jaarlijkse International Pension Workshop bij en maken het daarmee een prominente wetenschappelijke conferentie. Deelname is vooral gebaseerd op ingediende papers die tijdens de conferentie besproken worden.

De wetenschappelijke betekenis van Netspar op internationaal niveau is aanzienlijk. De netwerkstructuur is uniek in de wereld maar vindt opvolging met CINTIA in Italië en PerCent in Denemarken. Netspar was actief betrokken bij de opstart van deze centra. Wat dat betreft, is de naam van het Italiaanse instituut veelzeggend, want CINTIA staat voor Centro Interuniversitario Netspar Italy.

Meerjarige Themaprojecten dienen minimaal 10% van de projectcapaciteit toe te wijzen aan onderzoekers werkzaam in het buitenland om zo internationale samenwerking te bevorderen. Sinds 2017 zijn er bovendien de Comparative Research Grants (zie 3.1.5) ingevoerd, waarin academici die verbonden zijn aan Nederlandse en buitenlandse universiteiten inzichten uit de wetenschappelijke literatuur relateren aan producten en beleidskeuzes in diverse landen waaronder Nederland. Voorbeelden hiervan zijn een vergelijking van communicatie met betrekking tot

Judith Bom, promoveerde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en is daar nu universitair docent

"Ik kon mijn onderzoek presenteren op Netspar-bijeenkomsten en leerde veel interessante onderzoekers kennen"



toekomstig pensioeninkomen en pensioenkeuzes in Italië, Australië en Nederland, een vergelijking tussen Deense wetgeving over de afbouw van pensioenvermogen en de Wet verbeterde premieregeling die dit voor Nederland reguleert en een vergelijking van de solvabiliteitswetgeving in Nederland en Canada. In de evaluatieperiode is ook een project gestart dat beoogd lessen te leren uit pensioenhervormingen in andere landen. Inmiddels is ook dat project afgerond en het rapport aangeboden aan minister Koolmees.

In 2016, tijdens de conferentie over *'Research challenges for global pensions: trends and heterogeneity'* die op 8 juni op het hoofdkantoor van de OESO in Parijs werd gehouden, werd de start van INPARR (International Network for Pensions, Ageing, and Retirement Research) aangekondigd. Dit is een gezamenlijk initiatief van CEPAR uit Sydney, de Pension Research Council van de Wharton School in de VS, en Netspar. Een eerste doel is het organiseren van een jaarlijkse bijeenkomst op het OESO-hoofdkantoor, deels gericht op academici en deels op beleidsbepalers. Daarmee hoopt INPARR bij te dragen aan de contacten tussen onderzoekers en van onderzoekers met beleidsbepalers in vele landen. Inmiddels is de naam van de organisatie aangepast naar IPRA (International Pension Research Association) en zijn extra activiteiten toegevoegd. Naast de jaarlijkse conferentie (in 2020 en 2021 uiteraard on-line) zijn webinars geïntroduceerd die bezocht worden door onderzoekers uit allerlei delen van de wereld en is er een doctoral tutorial voor promovendi. Netspar partners worden uitgenodigd bij de IPRA events en kunnen ook zo deelnemen aan de internationale kennisuitwisseling.

3.1.3 Meerjarige Themaprojecten

Al in 2006 initieerde Netspar meerjarige Themaprojecten, in de eerste jaren met financiering tot €1 miljoen. Deze waren bedoeld om een samenhangend geheel aan onderzoeksvragen aan te pakken en bij te dragen aan de kennisontwikkelingsdoelen van Netspar, maar ook aan de doelstellingen op het gebied van kennisverspreiding en

LAGE RENTE EN OMSLAG VERSUS KAPITAALDEKKING

De dalende rente stelt de pensioensector voor lastige keuzen. Zijn de huidige pensioenen nog wel haalbaar als de rente zo laag blijft? Is kapitaaldekking van pensioenen nog wel zo aantrekkelijk? Is omslagfinanciering nu niet beter? En wat zou dat betekenen voor de balans tussen de pensioenpijlers in Nederland?

In 2019 heeft de Minister van SZW naar aanleiding van kamervragen aan Netspar en het CPB om een studie te doen naar de betekenis van lage rente voor het Nederlandse pensioenstelsel. Dit heeft geresulteerd in een gezamenlijke Netspar-CPB Policy Brief. In deze studie worden de onderliggende trends van de rente geanalyseerd en wordt ingegaan op de betekenis voor de balans tussen kapitaaldekking en omslagfinanciering. Met deze studie – die ruim media-aandacht heeft gekregen – zijn belangrijke onderwerpen aangekaart voor de toekomst van het pensioenstelsel. Als mogelijk alternatief is het 'Niet-financieel Defined Contribution' (NDC) pensioen als interessante optie voor het voetlicht gebracht. Dit is een inkomens gerelateerd pensioen op omslagbasis voor alle werkenden binnen de eerste pijler. Hiermee kan tegelijkertijd ook een oplossing worden geboden voor de groeiende groep van zzp-ers en anderen die nu buiten de bestaande pensioenregelingen. Dit NDC pensioen vormde ook een belangrijk thema in de studie van de Netspar projectgroep die de – toekomstige – ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en de betekenis daarvan voor het pensioenstelsel heeft verkend. Recentelijk hebben Netspar partners besloten om binnen Netspar verder onderzoek te laten doen de optie tot invoering van een NDC pensioen in Nederland.

onderwijs. Netspar-Themaprojecten worden geselecteerd via een openbare aanbestedingsprocedure waarbij zowel de International Scientific Council als Partner Research Council een cruciale rol speelden. Dit instrument evolueerde naar de Themaprojecten zoals we die nu kennen. De kerneigenschappen zijn dezelfde gebleven: het ontwikkelen en delen van kennis. De meerjarige Themaprojecten omvatten grotere onderzoeksgroepen (meestal vier tot tien onderzoekers), waarbij minimaal 10% van het budget wordt gereserveerd voor onderzoekers die niet zijn aangesloten bij een Nederlands kennisinstituut. Het per aanvraag beschikbare budget is in de loop der jaren vanwege budgettaire redenen wel aanzienlijk verkleind, en bedraagt nu €250k per aanvraag.

Tabel 6 bevat een overzicht van de meerjarige Themaprojecten die in de periode 2015–2021 zijn toegekend.

Tabel 6: Toegekende themaprojecten

Nummer	Projectleiders	Affiliatie	Titel
2015.01	Lisa Brügggen, Thomas Post	UM	Engaging pension plan participants: How emotions, peer effects, and life events influence the effectiveness of pension communication
2015.02	Rene Maatman, Mark Heemskerk	Radboud	Pension rights and ownership: A legal analysis in an economic context
2015.03	Eddy van Doorslaer, Erik Schut	EUR	Optimal saving and insurance for old age: The role of public long-term care insurance
2016.01	Marike Knoef	UniLeiden	Uncertainty over the life cycle: implications for pensions and savings behavior
2016.02	Benedict Dellaert, Bas Donkers	EUR	Individuals' Choices of Comprehensive Pension Plans
2016.03	Andries de Grip, Raymond Montizaan	UM	Work, health and retirement
2017.01	Wilma Nusselder	Erasmus	Longer life, longer in good health, working longer? Implications of educational differences for the pension system
2017.02	Antoon Pelsser	UM	Design of Pension Contracts in Incomplete Markets and under Uncertainty
2017.03	Peter Zwaneveld	CPB	Choice architecture in pensions and retirement
2017.04	Eric Postma & Peter de Goeij	TiU	Data Science Solutions to Enhance Pension Communication
2018.01	Hans Hoeken & Leo Lentz	UU	The effectiveness of decision aids in pension communication and the role of literacy
2018.02	Kène Henkens	NIDI	The causes and consequences of retirement: a sociological perspective
2018.03	Arno Riedl, Jona Linde, Peter Werner	UM	Understanding and improving pension savings by combining incentivized experiments, survey, and administrative big data – A general employed population sample with a focus on the selfemployed
2018.04	Marijke van Putten	UniLeiden	Development and Tests of a Model for Inertia in Retirement Decisions
2019.01	Arthur van Soest	TiU	Work and disability in old age: restrictions&incentives
2019.02	Rob Bauer	MU	How to elicit preferences for sustainable investments?
2019.03	Stefan Hochguertel	VU	The effect of macroprudential policies on pensions and retirement preparation
2020.01	Mathijs van Dijk	Erasmus	Climate risks in investment portfolios
2020.02	Benedict Dellaert, Bas Donkers	EUR	Individual pension choices in uncertain times: Advancing digital support for risky pension decisions
2020.03	Harry van Dalen	NIDI	Pension monitor: Understanding causes and consequences of trust in pension institutions

Netspar streeft in de verslagperiode naar financiering van drie à vier Thema-projecten per jaar, met een totaalbudget van €1 miljoen. Het budget is daar niet altijd toereikend voor. Inmiddels is gelukkig een samenwerking met Instituut Gak tot stand gekomen waarbij Instituut Gak projectvoorstellen die via de Netspar kanalen en procedures zijn ontwikkeld overneemt en bekostigt. Dankzij deze samenwerking was

het in 2020 (en in 2021) mogelijk een vierde Themaproject te starten. De onderzoekers betrokken bij het door Instituut Gak bekostigde project worden aangemoedigd als de anderen te participeren in Netspar activiteiten en (ook) te publiceren via Netspar kanalen.

Tabel 7: Onderzoekers bij grote projecten, gefinancierd (in FTE)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Senior	2,63	1,03	3,11	1,16	0,55	1,92
Junior	1,83	4,31	1,76	2,31	4,33	0,6
PhD	10,8	4,63	3,17	11	2,69	3
Fte funds	15,26	9,97	8,04	14,47	7,57	5,52

Tabel 7 specificeert de aantallen onderzoekers in FTE die bekostigd worden vanuit de Themaprojecten (exclusief bijdrages in natura). De toename van het aantal FTE in 2018 is een gevolg van de keuzes van de in dat jaar gehonoreerde Themaprojecten om met name promovendi aan te stellen. Ook in 2019 blijkt de Netspar funding relatief meer dan in het verleden voor junior onderzoekers te worden ingezet. Dit is een trend die zich in de inmiddels bekende Thema aanvragen voor 2021 voortzet en leidt tot de vraag of de voor Netspar Themaprojecten beschikbaar gestelde funding van €250k nog voldoende is.

3.1.4 Individual Research Grants

Netspar heeft sinds begin 2005 projecten ondersteund waarbij individuele PhD-studenten in de gelegenheid werden gesteld wetenschappelijk onderzoek te doen voor het schrijven van een proefschrift en projecten waarbij de PhD-positie volledig door Netspar werd gefinancierd. Bij een aantal van deze promotietrajecten waren Netspar-partners vanuit de overheid en de pensioensector betrokken.

In (2014 en) 2015 werden om budgettaire redenen geen directe subsidies aan jonge onderzoekers toegekend. In 2016 zijn *Individual Research Grants* geïntroduceerd. Daarmee zet Netspar zich in voor het stimuleren van jong talent. Dat past bij het streven om de onderzoeksorganisatie constant te verjongen. De persoonlijke onderzoekssubsidies zijn beschikbaar voor alle jonge onderzoekers. In 2016 en 2017 zijn er drie grants toegekend aan recent gepromoveerde onderzoekers. Daarmee werden individuele onderzoeksprojecten gehonoreerd. In 2018 zijn ook Ph.D. posities (mede) bekostigd.

De Individual Research Grant heeft zowel een nationale als een internationale component. De nadruk ligt op onderzoek en op publicatie in internationale

Johan Bonekamp, promoveerde aan Tilburg University, werkt nu bij AFM

"Ik ben Netspar dankbaar dat ik mensen kon ontmoeten, onderzoek kon bediscussiëren en eigen werk kon presenteren"



vaktijdschriften, maar onderzoekers zetten zich ook in om hun wetenschappelijk onderzoek te vertalen naar de Nederlandse pensioensector en schrijven twee industry papers.

3.1.5 Comparative Research Grants

Eind 2016 werd een nieuw instrument geïntroduceerd, de 'Comparative Research Grant'. Het gaat hier om projecten gericht op internationale vergelijking van de pensioenstelsels van een of meer landen met het stelsel in Nederland, inclusief een beoordeling van de wetenschappelijke literatuur daarover. De grants zijn €20k elk. In 2016, het jaar waarin deze subsidie werd geïntroduceerd, ontving Netspar zeven aanvragen waarvan er vier in februari 2017 werden gehonoreerd. Vanwege de hoge kwaliteit van de aanvragen is er 1 grant meer toegekend dan was begroot. In 2020 waren er onvoldoende kwalitatief sterke aanvragen en zijn maar twee projecten toegekend. Een daarvan betrof een heel zichtbaar project: de lessen die Nederland kan trekken uit pensioenhervormingen in andere landen.

Tabel 8: Aantal Comparative Research Grants per jaar

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Aantal projecten	0	0	5	3	3	2	3

3.1.6 Topicality projecten

In 2011 introduceerde Netspar Topicality-projecten. Hierin komen korte termijn vragen aan de orde die bijzonder actueel zijn voor de sector. Een lange lijst potentiële projecten wordt door onderzoekers en Netspar-partners opgesteld, waarna de Partner Research Council projecten selecteert voor subsidiëring.

In 2020 zijn additionele Topicality projecten toegekend vanwege de actualiteit van de coronacrisis (mei 2020) en het pensioenakkoord (september 2020). De

Pieter Verhallen, promoveerde aan de Universiteit Maastricht, gaat verder aan North Carolina State University (Verenigde Staten)

"Mijn onderzoek en de inzichten voor de praktijk zouden niet bestaan zonder de ongelooflijke steun van Netspar en geassocieerde partners"



onderwerpen daarvoor zijn in aparte bijeenkomsten afgestemd met de Netspar partners en vervolgens geprioriteerd door de PRC.

Deze projecten worden gekenmerkt door intensieve samenwerking tussen onderzoekers en specialisten uit de pensioen- en verzekeringswereld en de overheid. Tussentijdse en definitieve resultaten worden besproken tijdens werkgroepbijeenkomsten, waarna ze worden gepresenteerd in een industry paper dat beoordeeld wordt door de Editorial Board. Door de vele (werkgroep-) bijeenkomsten en de industry papers waartoe deze leiden, hebben deze projecten relatief grote betekenis voor de Nederlandse pensioensector. Voor een lijst met Industry Paper-onderwerpen, zie [LINK](#)

Tabel 9: Aantal Topicality projecten per jaar

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Aantal projecten	9	8	11	10	8	12

3.1.7 Academische evenementen

Internationale uitwisseling

Tijdens de jaarlijkse International Pension Workshop (IPW) presenteren vooraanstaande internationale wetenschappers hun werk met betrekking tot de laatste ontwikkelingen op het gebied van onderzoek. Elk jaar weer slaagt Netspar er in meer dan 125 onderzoekers te betrekken (zie tabel 10). Naast feed-back op eerste onderzoeksresultaten is deze bijeenkomst van groot belang voor het ontmoeten van vakgenoten en het aangaan van nieuwe onderzoekssamenwerking. Tijdens de IPW maken onderzoekers gemakkelijk kennis met grote namen in het vakgebied die als keynote optreden. In de afgelopen jaren waren dat bijvoorbeeld Jeffrey Brown, Eric French, James Nazroo, Mariacristina De Nardi, Dirk Kruger, Elsa Fornero, Susann Rohwedder,

METEN VAN DE RISICO-VOORKEUREN VAN PENSIOENDEELNEMERS

Pensioendeelnemers worden in toenemende mate geconfronteerd met onzekerheid rondom hun pensioen en krijgen soms een grotere verantwoordelijkheid voor het regelen van een goed pensioen. Daarbij moeten ze complexe keuzes maken rondom de uitruil van risico en rendement. Met de invoering van de nieuwe pensioenwet, staan ook uitvoerders, verzekeraars en pensioenfondsen voor nieuwe uitdagingen op dit vlak. Beleggingsbeslissingen die worden genomen zullen zich immers meer direct gaan vertalen in onzekerheid van pensioeninkomen voor pensioendeelnemers. Het wordt daarom ook voor de sector steeds belangrijker om een goed beeld te krijgen van de risico-voorkeuren van hun deelnemers en verzekeren.

In Netspar projecten onderzoeken Bas Donkers en Benedict Dellaert (Erasmus Universiteit) methoden en online tools die pensioendeelnemers ondersteunen bij het formuleren van hun risico-rendement voorkeuren en het nemen van risicovolle pensioenbeslissingen. In de projecten werken zij nauw samen met Netspar partners zoals Achmea, APG, en ASR om onderzoeksvragen aan te scherpen, prototypes van online tools te ontwikkelen, en data te verzamelen bij pensioendeelnemers. Inzichten uit de projecten zijn gedeeld met partners, toezichthouders, en andere geïnteresseerde partijen. Een aantal projectbevindingen is inmiddels door partners vertaald in tools op basis van de inzichten die tot stand zijn gekomen. Zo is de Beleggingsbalans van Achmea Pensioen Services is een mooi voorbeeld een succesvol vervolg op het onderzoek binnen Netspar. In hun nieuwe Netspar project werken Dellaert en Donkers aan verdere stappen om ook de verdere flexibilisering in pensioenkeuzes goed te kunnen ondersteunen zoals bijvoorbeeld vroegpensioen of hoog-laag pensioen.

en Michael Haliassos. In 2021 moest de IPW noodgedwongen online worden georganiseerd. Ook toen was de belangstelling groot. Ook een aankondiging van de call voor lange termijn projecten (Themaprojecten) en de uitreiking van scriptieprijsen vinden plaats tijdens de jaarlijkse IPW.

Aanmoedigen van talent

Tijdens de Netspar Pension Day worden jonge onderzoekers gestimuleerd om hun werk vroegtijdig te presenteren zodat zij feedback krijgen in een vroege fase. Het aantal deelnemers ligt doorgaans rond de 60 met een uitschieter naar boven voor de online editie in 2020 (zie tabel 10).

Tabel 10: Aantal deelnemers academische evenementen per jaar

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
International Pension Workshop	124	178	132	127	125	124	139
Pension Day	71	71	61	52	64	114	–

3.1.8 Discussion Papers

Sinds de oprichting publiceert Netspar *Discussion Papers*. Veel van deze discussie-papers verschijnen uiteindelijk in zeer goede of vooraanstaande internationale wetenschappelijke tijdschriften. De doorlooptijd voor publicatie is meestal erg lang, vooral voor de gerenommeerde tijdschriften. De Discussion Papers zorgen voor een snelle verspreiding van onderzoeksresultaten binnen de academische wereld en onder pensioenprofessionals. Ook draagt dit type paper sterk bij aan de Nederlandse reputatie op het gebied van pensioenonderzoek.

De aantallen publicaties en discussion papers zijn te vinden in tabel 11. De aantallen zijn licht gedaald over de besproken periode, wat een te verwachten gevolg is van de kleinere budgettaire omvang die Netspar in de loop der jaren gekregen heeft. Voor de Discussion Papers speelt ook mee dat steeds vaker onderzoekers een concept publicatie beschikbaar maken op hun persoonlijke website. Het dalend aantal proefschriften is mede een gevolg van de inperking van de directe financiering van promovendi.

3.1.9 Kwaliteit en kwantiteit van wetenschappelijke productie

De gecombineerde wetenschappelijke productie van door Netspar gefinancierde onderzoekers is te zien in tabel 11. Zie [hier](#) voor volledige overzichten van de wetenschappelijke publicaties.

Tabel 11: Wetenschappelijke productie

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Publicaties (academic journal)	65	58	71	50	48	54
Discussion papers	88	56	33	53	42	32
Proefschriften	18	3	3	8	3	8

Nog belangrijker dan het aantal publicaties is uiteraard de wetenschappelijke kwaliteit ervan. Binnen Netspar ligt de beoordeling daarvan bij de International Scientific Council. In de economie worden de classificaties "Top" en "Very Good" veel gebruikt voor wetenschappelijke tijdschriften. Een behoorlijk percentage van

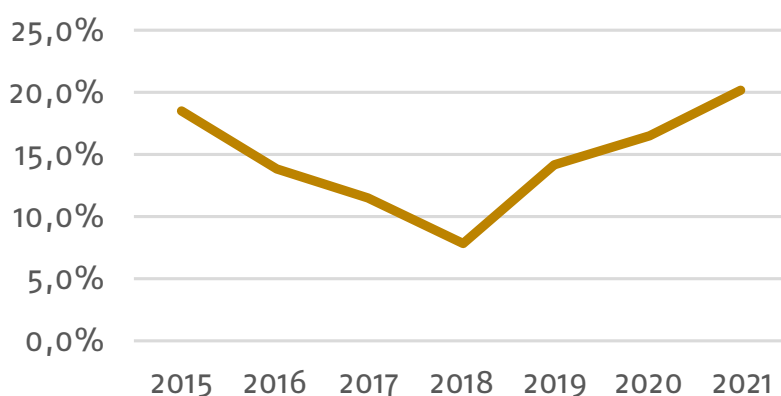
**Johan Mackenbach, afdelingshoofd Maatschappelijke
Gezondheidszorg, Erasmus MC**

"Het fantastische van Netspar is het multidisciplinaire karakter"



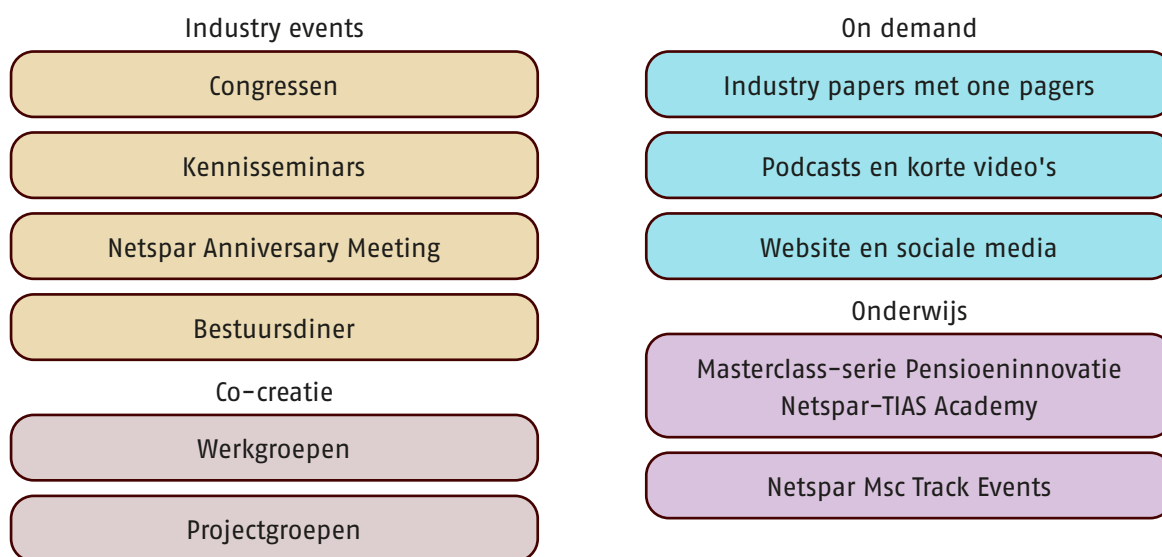
Netspar-publicaties in de beoordelingsperiode verscheen in zeer vooraanstaande wetenschappelijke tijdschriften. Op grond van de criteria voor CentER Top-publicaties is de relatieve score voor papers met een rating Top Core, Top en Very Good ongeveer 15%. Grafiek 1 laat zien dat het percentage publicaties in deze categorie in 2017 en 2018 lager lag maar weer is aangetrokken. Merk op dat uitstekende publicaties in andere disciplines hierbij niet zijn meegeteld omdat CentER zich richt op economisch onderzoek. Echter, op andere wetenschapsgebieden wordt ook onderzoek gepubliceerd in zeer noemenswaardige wetenschappelijke tijdschriften zoals *Epidemiology* en *Frontiers in Psychology*.

Grafiek 1: Percentage van publicaties in tijdschriften met een rating Top Core, Top of Very Good.



3.2 Instrumenten voor kennisdeling

Minstens zo belangrijk als het ontwikkelen van kennis is het delen ervan. De tweede categorie instrumenten waarmee Netspar haar missie wil realiseren, is gericht op het stimuleren en faciliteren van onderlinge kennisuitwisseling tussen academici, praktijkbeoefenaren en beleidsmakers.

Figuur 4: Netspar-instrumenten voor kennisdeling

3.2.1 Sectorgerichte bijeenkomsten

Het is essentieel dat de kennis die met steun van Netspar tot stand is gekomen de sector en het beleidsdebat bereikt. Een belangrijk doel in de afgelopen jaren was het bereiken van een bredere groep bestuurders, beleidsmakers en experts op pensioengebied. Vanuit dat oogpunt organiseerde Netspar breed toegankelijke evenementen (in samenwerking met bijvoorbeeld de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars) en introduceerde Netspar een serie bestuursdinners. Ook is bijvoorbeeld een bijeenkomst belegd met vertegenwoordigers van ouderen- en jongerenorganisaties om tot beter begrip te komen in debatten over de hervorming van het pensioenstelsel.

Netspar organiseert twee soorten sectorgerichte bijeenkomsten:

- *Werkgroepen*

Sinds 2011 organiseert Netspar zogenaamde werkgroepbijeenkomsten waar papers in een vroeg stadium besproken worden alvorens te worden afgerond. Hierdoor worden zowel professionals als academici in de gelegenheid gesteld hun praktische en theoretische gezichtspunten te bespreken en vragen te stellen. Werkgroepen spelen een uiterst belangrijke rol bij het delen van kennis over pensioenen, vergrijzing en de oudedagsvoorziening binnen het netwerk. De uiteindelijke papers (na beoordeling door de Editorial Board) zijn te vinden op de website van Netspar.

Roel Mehlkopf, onderzoeker Tilburg University

"Netspar is bekend om het onderzoek, maar heeft ook veel impact via opleidingsprogramma's voor studenten en leidinggevend"



In 2018 zijn werkgroepbijeenkomsten gebundeld in werkgroepdagen of -dagdelen op een centrale locatie (Utrecht) om bredere ontmoeting en netwerken te bevorderen en reistijd te besparen. In 2020 konden deze geen voortgang vinden vanwege de corona epidemie. In korte tijd is toen het concept van after lunch-bijeenkomsten geïntroduceerd met een zelfde doel als de werkgroepbijeenkomsten. De introductie daarvan was zeer succesvol en heeft geleid tot laagdrempelige events met grote aantallen deelnemers. Uiteraard doet de online omgeving wel af aan de ontmoeting tussen wetenschap en pensioen specialisten. Naar verwachting zal een deel van de werkgroepbijeenkomsten in de toekomst daarom weer offline georganiseerd worden.

De aantallen georganiseerde werkgroepbijeenkomsten over de periode 2015-2020 zijn te vinden in tabel 12. De daling van het aantal van 2017 tot 2019 is het gevolg van de introductie van werkgroepdagen naast reguliere werkgroepbijeenkomsten. De toename in 2020 wordt veroorzaakt door het online after lunch format. De in tabel 13 genoemde sterke stijging van het totaal aantal deelnemers aan sectorgerichte evenementen wordt ook vooral hierdoor verklaard. In 2021 is het hoge aantal deelnemers gecontinueerd.

– *Industry events*

Sectorgerichte evenementen zijn grootschalige bijeenkomsten waar experts uit wetenschap en praktijk elkaar kunnen ontmoeten om actuele thema's uit het pensioendebat te bespreken. Terwijl werkgroepen vooral het onderhanden werk bespreken (soms in detail en op technisch niveau), zijn Industry events vooral bedoeld om de aanwezigen overzicht te geven. Een van de meest prominente sector gerichte evenementen op de kalender is de Netspar Anniversary Meeting. Tijdens deze bijeenkomst (uitsluitend op uitnodiging) bespreken hoofdrolspelers in de Nederlandse pensioen- en verzekeringswereld actuele zaken op het gebied van vergrijzing, pensioenen en de oude dag. In 2017 werd bijvoorbeeld aandacht

besteed aan de implicaties van Big Data voor de pensioenen, terwijl in 2018 de gevolgen van de toenemende levensverwachting centraal stonden (waaronder flexibele pensionering en heterogeniteit in de toename van de gezonde levensverwachting). In 2019 was het onderwerp "Pensioensector in transitie: van een product- naar mens georiënteerde aanpak". Sinds 2020 worden deze events in september georganiseerd en is de naam aangepast naar "Pensioen en Wetenschap jaarcongres". Het eerste (digitale) event van deze vorm besprak de doorwerking van de lage rentestanden en het evenwicht tussen omslag- en kapitaaldekking van pensioenen. Het "Pensioen en Wetenschap jaarcongres" in 2021 betreft duurzaam beleggen.

In de periode 2016–2020 zijn ook zeven bestuursdiners georganiseerd waarin met de gasten op het niveau van de Raad van Bestuur van de partners aan de hand van stellingen of een inleiding is gesproken over actuele pensioenvraagstukken, waaronder pensioencommunicatie, pensioenhervormingen en de rol van de sector in een veranderende wereld. Deze diners zijn hoog gewaardeerd en ook in 2020 en 2021 (in digitale vorm) voortgezet.

Tabel 12: Aantal sectorgerichte evenementen

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Werkgroepen	34	23	19	12	10	23
Sectorevenementen	5	10	12	9	10	16
Projectgroepen	2	2	2	2	2	2
Kennisseminars	10	10	10	7	14	11
Bestuursdiners	–	1	1	1	2	2
Totaal	51	46	44	31	38	54

Tabel 13: Aantal deelnemers bij sectorgerichte evenementen

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Deelnemers uit de pensioen- en verzekeringswereld	642	521	493	344	609	2044
Deelnemers uit de publieke sector	151	139	74	42	72	71
Deelnemers uit de wetenschap	254	210	236	300	209	237
Overige deelnemers	109	111	68	146	18	66
Onbekend (gehost door Netspar partner/ livestream etc)						
Totaal aantal deelnemers	1156	981	1470	832	908	2418

Speciale aandacht

De volgende evenementen uit de periode 2015–2020 verdienen speciale aandacht.

Tabel 14: Bijzondere evenementen

Jaar	Titel	Aantal deelnemers
2015	Toekomst van pensioen. Netspar Anniversary Meeting (10 jaar) voor genodigden over de houdbaarheid van het Nederlandse pensioenstelsel.	108
	SER-advies over toekomst aanvullende pensioenen, belicht voor pensioenfondsbestuurders. Evenement voor pensioenbestuurders, in samenwerking met de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars over de aanbevelingen van de SER inzake de toekomst van aanvullende pensioenen.	279
	Consultatie premieregelingen met variabele uitkering en Pan-Europese Persoonlijke Pensioen producten. Consultatie over DC regelingen met variabele uitkeringen en Pan-Europese Persoonlijke Pensioen Producten, over de plannen van de Nederlandse overheid en EIOPA.	44
	Inzetbaarheid oudere werknemers vereist beter HR-beleid. Evenement gerelateerd aan de Netspar Brief van Andries de Grip voor HR professionals aangaande het baanbehoud van oudere werknemers en HR beleid.	52
2016	Vertrouwde verandering. Netspar Anniversary Meeting voor genodigden en managementdiner op executive niveau over de rol van sociale partners bij pensioenhervorming en het burgerperspectief als een blinde vlek daarin.	61
	Eindspel naar een nieuw pensioenstelsel. Conferentie georganiseerd met het Verbond van Verzekeraars, de Pensioenfederatie en de Erasmus School of Economics over de aanbevelingen en uitdagingen inzake het nieuwe SER-advies.	180
	Pensioen: kiezen of delen? Conferentie voor beleidsmakers en pensioenfondsbestuurders over de huidige pensioendiscussie	122
	De nieuwe regels voor pensioencommunicatie in de praktijk. Bijeenkomst voor pensioenfondsbestuurders en andere betrokkenen bij de implementatie van het Pensioen 1-2-3 model.	30
2017	Pensioenvraagstukken in de kabinetsformatie. Een conferentie voor beleidsmakers en pensioenfondsbestuurders, georganiseerd i.s.m. Instituut Gak en de Radboud Universiteit Nijmegen over relevante onderwerpen voor de kabinetsformatie na de parlementsverkiezingen in maart 2017.	109
	Verkiezingsdebat, inkomen nu en later. Een debat voor studenten, vlak voor de Nederlandse parlementsverkiezingen, met kamerleden over de toekomst van inkomen gedurende de levenscyclus.	>600
	Big data en de toekomst van pensioen. Netspar Anniversary Meeting voor genodigden over de impact van big data en data science op pensioenen; over deep learning, block chain en 3d data visualisatie.	55
	Regeerakkoord: en nu aan de slag! Eerste weerspiegeling op de pensioen-thema's in het regeerakkoord, in samenwerking met Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars met reflecties op het regeerakkoord en interactieve sessies over draagvlak en vertrouwen, zorgplicht, juridische aspecten en verplichtstelling en geopend door minister Wouter Koolmees.	104
	Verhoging AOW leeftijd: langer doorwerken voor iedereen? Een kennisbijeenkomst over werken tot de AOW gerechtigde leeftijd en of iedereen wel zo lang door kan werken.	28
2018	Longevity 14 (20-21 september) Jaarlijkse conferentie op het snijvlak van wetenschap en praktijk; in 2018 georganiseerd door Netspar en Cass Business School (Pensions Institute).	162

	Themaconferentie Lever – Ponds Een themabijeenkomst over het belang van financiële planning en keuzearchitectuur met een bijdrage van drie buitenlandse sprekers die ervaringen delen met keuzevrijheid in hun eigen land (Australië, Denemarken, VK).	108
	Social responsibility of pension funds: Lezing in samenwerking met APG ter ere van de Nobelprijs winnaar Lars Peter Hansen en met een bijdrage van minister Wouter Koolmees. Over de rol van pensioenfondsen in de discussie over klimaatverandering, riskanter beleggen bij recessie en het al dan niet uitsluitend investeren van Nederlandse pensioenfondsen in Nederland.	45
	NAM 2018: lang zullen we leven! Met bijdragen over onder meer de biologie van veroudering, het delen van macro-langlevensrisico en flexibiliteit in de overgang van werk naar pensioen.	48
	Big data en data science in het pensioendomein. Presentatie van de Netspar projectgroep met de eerste bevindingen van een aantal toekomstscenario's en ontwikkelingsrichtingen naar de impact van data science en big data op het pensioendomein.	45
2019	NAM 2019: Pensioen en de reis van product naar persoon. Maatschappelijke veranderingen op het gebied van levensverwachting, arbeidsmarkt, technologie en meer eigen verantwoordelijkheid voor (financiële keuzes) maken de transitie van een product-naar persoon georiënteerde pensioensector noodzakelijk. Onderwerpen zoals keuzevrijheid, technologie en inzichten op het gebied van risicobereidheid en tijdsvoorkeuren worden besproken.	55
	Pensioenakkoord – Samen aan de slag met vragen voor de stuurgroep. Een bijeenkomst met bijdragen van SZW, VNO-NCW, APG, Aegon, PF en CPB om te inventariseren wat de belangrijkste onderzoeksvragen zijn die voortvloeien uit het pensioenakkoord.	61
	Innovatie in pensioencommunicatie. Inzichten worden gedeeld hoe we mensen in beweging krijgen voor hun eigen pensioen. Deelnemers gaan zelf aan de slag met technieken als nudging, framing en gaming met effectievere pensioencommunicatie als resultaat.	110
	Webinar welke invulling te kiezen in een nieuw pensioencontract? Over de verschillen en overeenkomsten van de twee pensioencontracten met het doel voor ogen: een goed pensioen voor iedereen, nu en in de toekomst	89
	Ontmoetingsdag met vertegenwoordigers van ouderen- en jongerenorganisaties rond het pensioenakkoord Insteek door informatie te delen en argumenten te bespreken ontstaat er meer begrip voor elkaars standpunten.	18
2020	Conferentie Pensioenakkoord... en nu? Interactieve digitale bijeenkomst rondom het afgesloten pensioenakkoord in samenwerking met Pensioenfederatie en Verbond van Verzekeraars.	587
	Flitswebinars tijdens pensioendriedaagse. Een bijdrage van experts voor een breed publiek over pensioenonderwerpen aangeboden door Wijzer in Geldzaken.	440
	Online after lunch werkgroepbijeenkomst: welk variabel pensioenproduct past bij wie? Een doelgroep-analyse van variabele uitkeringsregelingen.	75
	Online after lunch werkgroepbijeenkomst Renterisico, lifecycle en pensioenakkoord. De lage rente en daardoor dreigende kortingen geven aan hoe belangrijk renterisico voor pensioenen is. Bespreking van de vragen rond renterisico zoals hoe moeten we ons hiertegen indekken? Verdeling van renterisico in bestaande pensioencontracten en lessen voor de toekomst.	70
	Pensioen en Wetenschap jaarcongres lage rente. Op basis van onderzoek door Netspar en CPB wordt de houdbaarheid van het pensioenstelsel bij lage rente besproken. Bespreking van omslagfinanciering versus kapitaaldekking.	79
2021	Pensioen op de bestuursagenda en pensioen in de verre toekomst Twee bijeenkomsten voor bestuurders met een bijdrage van een gastspreker van APG. Bespreking van de grote pensioenuitdagingen voor overheid, sociale partners en de sector.	47

Online after lunch werkgroepbijeenkomst Beschermingsrendementen en toedelen overrendementen. Online after lunch werkgroepbijeenkomst voor Netspar partners over beschermingsrendementen en toedeling overrendementen. Over de keuze van beschermingsrendementen en verdeelregels voor overrendementen.	54
Projectgroep Toekomst Arbeidsmarkt en pensioen. De projectgroep concludeert dat het nieuwe pensioenstelsel beter aansluit bij de arbeidsmarkt dan voorheen, maar een aantal groepen lopen risico. Het rapport van de projectgroep wordt aangeboden aan Willem Noordman (dagelijks bestuur FNV).	95
Projectgroep transitie naar een nieuw pensioencontract: Lessen uit het buitenland. Een analyse van grote pensioentransities in andere landen met kapitaaldekking en de lessen die daaruit getrokken kunnen worden voor Nederland. Het rapport wordt in ontvangst genomen door minister Wouter Koolmees.	79
Projectgroep "Verantwoordelijkheidsverdeling rond planning pensioen-voorziening". Aan de hand van 4 scenario's wordt in kaart gebracht welke gevolgen die de stelselwijziging mogelijk heeft ten aanzien van de verantwoordelijkheidsverdeling op lange termijn.	40

Essentiële verbindingen; projectgroepen

In de kern gaat het bij Netspar om verbinding op basis van inhoud. In 2014 lanceerde Netspar het idee van de zogeheten projectgroepen. Binnen deze projectgroepen worden uiteenlopende meningen én overeenkomstige gedachten over prangende en vaak gevoelige onderwerpen intensief besproken met de partners. Dit is erg nuttig gebleken voor het bevorderen van het begrip voor elkaars argumenten, voor het verkennen van voor- en nadelen van varianten en soms ook het vinden van oplossingen. De eerste twee projectgroepen ('Een toekomstperspectief voor premie-overeenkomsten' en 'Duurzame vormgeving van het Nederlandse collectieve aanvullende pensioen') speelden een belangrijke rol bij de formulering van de Wet verbeterde premieregeling en het doorbreken van de impasse in de discussie over pensioenhervorming die was ontstaan na het afketsen van het pensioenakkoord van 2012.

In 2015 werden de projectgroepen 'Communicatie en zorgplicht' en 'Pensioenen, gezondheidszorg en huisvesting' gelanceerd. Een jaar later rondten deze hun activiteiten af, tegelijkertijd met het project 'Intergenerationele risicodeling' dat al langer liep. In 2016 gingen ook de projectgroepen 'Nabestaandenpensioen' en 'Legitimiteit van verandering' van start. Deze liepen in 2017 af, terwijl de projectgroepen 'Flexibilisering van de pensioenleeftijd' en 'De veranderende rol van big data voor pensioenuitvoerders en de marktordening' in gang werden gezet. In 2019 startten projectgroep 'Arbeidsmarkt en pensioen' en 'Pensioen en echtscheiding'. De tweede is nog niet afgerond maar on hold gezet i.v.m. vertraging in de voorziene wetgeving. In 2020 starten 'Verantwoordelijkheidsverdeling in collectieve pensioenvoorziening' en 'Maatschappelijk verantwoord pensioenbeleggen'. De eerste is inmiddels afgerond, de tweede zal in september 2021 worden afgerond als onderdeel

van het Pensioen en Wetenschap jaarcongres over duurzaam beleggen. Een volledig overzicht van de projectgroepen sinds 2015 met de links naar de rapporten waar die beschikbaar zijn staat in tabel 15.

Tabel 15: Projectgroepen

Jaar	Projectgroep	Status	Bron
2015	Communicatie en zorgplicht	Afgerond	Link naar rapport
2015	Wonen, zorg, pensioen integraal benaderen	Afgerond	Link naar rapport
2016	Legitimiteit van beleidsverandering	Afgerond	Link naar rapport
2016	Nabestaandenpensioen-versnipperde vormgeving vertroebelt risico's	Afgerond	Link naar rapport
2017	De veranderde rol van pensioenuitvoerders als gevolg van big data	Afgerond	Link naar rapport
2017	Flexibel met pensioen	Afgerond	Link naar rapport
2019	Arbeidsmarkt en pensioen	Afgerond	Link naar rapport
2019	Pensioen en echtscheiding	On hold	
2020	Maatschappelijk verantwoord pensioenbeleggen	Loopt	
2020	Verantwoordelijkheidsverdeling in collectieve pensioenvoorziening	Afgerond	Link naar rapport
2021	Uitlegbaarheid: begrip, acceptatie en tevredenheid	Opgestart	
2021	Witte vlekken/ zzp zonder pensioenopbouw	Opgestart	

De door de projectgroepen behandelde onderwerpen worden afgestemd met de Stichtingsraad en de Partner Research Council. Projecten worden afgerond met de publicatie van een paper en een publiek toegankelijk evenement. De projecten leveren toegevoegde waarde door partijen dichter bij elkaar te brengen en hen te helpen elkaars standpunten met betrekking tot netelige kwesties te begrijpen.

Kennisseminars

In 2014 introduceerde Netspar de kennisseminars. Dit naar aanleiding van de aanbeveling uit de partnerevaluatie dat relatiebeheer dichter bij de content zou moeten komen te staan. Na een positieve evaluatie in 2016 zijn de kennisseminars gecontinueerd. Deze seminars worden georganiseerd door de partners, waarbij Netspar content levert. Partners nodigen een of meerdere prominente Netspar-onderzoekers uit om tijdens een intern evenement actuele onderwerpen te bespreken. De partner, als gastheer voor het evenement, kiest de locatie. Er is een veelheid van onderwerpen aan bod geweest waaronder pensioencommunicatie, toereikendheid van pensioen, invulling van zorgplicht, consequenties van afschaffen

doorsneesystematiek, beleggingsbeleid en rente afdekking, langer werken, flexibele pensionering, vertrouwen in pensioen, juridische implicaties van pensioentransitie en nabestaandenpensioen.

De aantallen kennisseminars zijn weergegeven in tabel 16. In 2020 zijn geen kennisseminars uitgezet vanwege de corona pandemie.

Tabel 16: Aantal kennisseminars

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kennisseminars op locatie	11	10	10	7	9	–

3.2.2 Sectorgeoriënteerde papers

Sinds 2016 publiceert Netspar twee soorten sectorgeoriënteerde papers die vooraf beoordeeld worden door de Editorial Board (zie 3.3):

- *Design Papers* behandelen het ontwerp van een onderdeel van een pensioenstelsel of pensioenproduct. Een Design Paper analyseert het doel van zo'n onderdeel en de mogelijkheden om de doelmatigheid ervan te verhogen.
- *Survey Papers* bevatten een beknopte samenvatting van de alsmaar groeiende hoeveelheid wetenschappelijke literatuur over een deelonderwerp binnen de Netspar onderzoeksagenda. Zij bieden een overzicht van de meest recente relevante literatuur, geven uitleg in niet-technische bewoordingen en vatten de betekenis voor beleid samen.

Design- en Survey Papers worden gepresenteerd en besproken tijdens Netspar-evenementen waarvoor vertegenwoordigers van partners uit de wetenschap en de private sector worden uitgenodigd. De Editorial Board beoordeelt de wetenschappelijke kwaliteit en de relevantie van het paper voor de sector. De papers vinden hun weg via de Netspar-website.

Netspar Brief – verbeterde toegang tot wetenschappelijke resultaten voor een breder publiek

Sinds 2014 kent Netspar ook zogenaamde Netspar Briefs. De Netspar Brief vat in maximaal vijfduizend woorden een onderzoek samen over een actueel onderwerp. De toegankelijkheid van de tekst wordt afgestemd met communicatie professionals. De bevindingen worden belicht in een videoboodschap en uitgedragen in de landelijke media. De Netspar Briefs worden gepubliceerd onder verantwoordelijkheid van de Netspar-directie.

PENSIOENCOMMUNICATIE

Pensioendeelnemers maken verschillende keuzes die grote gevolgen kunnen hebben voor hun financiële situatie na pensionering, bijvoorbeeld: Ga ik eerder of later met pensioen? Maak ik gebruik van een hoog-laagconstructie? Moet ik een aanvullende pensioenvoorziening regelen? Deze keuzes zijn complex als gevolg van onzekerheid over verschillende factoren (bv. hoe lang en in welke gezondheidstoestand leef ik nog?) en omdat gevolgen niet vergelijkbaar zijn (bv. financiële gevolgen versus vrije tijd).

Deze complexe keuzes lijken op keuzes die mensen in gezondheidscontexten moeten maken. Zo zijn bij de keuze tussen twee verschillende behandelwijzen de gevolgen soms onzeker (bv. er is kans op volledig herstel) en onvergelijkbaar (bv. een pijnlijkere therapie die voor een sneller herstel zorgt). In deze medische context is er veel onderzoek gedaan naar hoe mensen te helpen bij het maken van die keuzes. De volgende lessen lijken daarbij ook van toepassing op de pensioencontext: (1) presenteer de keuze-alternatieven zo kernachtig mogelijk, (2) help mensen duidelijk te krijgen welke waarden (financieel, vrije tijd) voor hen het belangrijkste zijn en (3) gebruik eenvoudige visuele figuren om weer te geven hoe waarschijnlijk het is dat een bepaald gevolg optreedt.

Om een beter beeld te krijgen van deze factoren hebben we in ons Netspar thema project interviews gehouden met een groot aantal pensioendeelnemers om op basis daarvan te bepalen wat de kern van verschillende keuzes voor hen inhoudt en welke waarden daarbij relevant zijn. Dit vormt de input voor het ontwikkelen van communicatie-interventies die deelnemers moeten helpen om keuzes te maken die beter passen bij hun situatie en waarden.

Netspar publiceerde drie tot vier Netspar Briefs per jaar. Deze gaan naar ongeveer twaalfhonderd relaties en worden steeds opgepakt door tenminste één landelijk nieuwsmidium. Netspar Briefs zijn bijvoorbeeld onderwerp geweest in het NOS Journaal, RTL Nieuws, BNR Nieuwsradio, Het Financieele Dagblad, de Volkskrant, Trouw, het Algemeen Dagblad, nu.nl en vakbladen waaronder Pensioen Pro en Pensioen Bestuur & Management.

Ondanks het succes van de Netspar Briefs is in 2019 besloten geen nieuwe Netspar Briefs meer op te starten. Aan de beslissing ligt met name een capaciteitsprobleem ten grondslag. De briefs vereisten te veel tijd en aandacht van een beperkt aantal kernonderzoekers die beter elders ingezet konden worden. De doelstellingen van de brief waren het laagdrempelig ontsluiten van kennis en het genereren van media

aandacht daarvoor. Met de komst van one pagers en pod-casts worden deze doelen nu op een andere manier gerealiseerd.

Tot slot kent Netspar zogeheten Occasional Papers; dat zijn papers die door projectgroepen zijn geproduceerd, of die als achtergrond dienen voor een Design- of Surveypaper of Netspar Brief, maar die (nog) niet de Editorial Board zijn gepasseerd. In 2015–2017 zijn ook nog enkele Opinion papers gepubliceerd. De auteur nam daarin een positie in met betrekking tot een actueel beleidsonderwerp om zo de discussie op gang te brengen. Sinds 2016 zijn geen nieuwe Opinion papers meer opgestart. Van alle Netspar papers wordt nu verwacht dat ze argumenten zowel voor als tegen een bepaald standpunt of bepaalde keuze benoemen.

Om kennisuitwisseling tussen academici en praktijkbeoefenaars te bevorderen en tegelijkertijd de kwaliteit van de industry papers te verhogen, moedigt Netspar partners aan (co-)auteur te zijn en deel te nemen in werkgroepen, waarin specifieke kwesties rondom het onderwerp worden besproken. Dit heeft geleid tot aanzienlijke verhoging van het niveau van het debat in de Nederlandse pensioen- en verzekeringssector.

In tabel 5 hebben we gezien dat het voor onderzoek beschikbare budget in de periode 2015–2020 significant is gedaald. Tabel 17 laat zien dat de aantallen sector gerichte publicaties in tabel 17 over de periode 2015–2020 toch min of meer stabiel is gebleven. In tabel 12 hebben we al gezien dat een zelfde beeld geldt voor de academische publicaties. Netspar is er dus in de loop der jaren meer en meer in geslaagd onderzoeksmiddelen efficiënt in onderzoeksresultaten om te zetten.

Tabel 17: Aantal sectorgeoriënteerde papers

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Survey Papers	0	5	1	4	3	1
Opinion Papers	7	3	2	0	1	0
Design Papers	13	21	28	18	24	27
Netspar Briefs	3	3	5	2	2	2
Occasional papers	1	13	7	2	4	2
Totaal	24	45	43	26	34	32

3.2.3 On demand kennisdeling

Alle industry papers van Netspar worden sinds de oprichting van Netspar digitaal beschikbaar gesteld op de Netspar website. In 2019 zijn ook zogenaamde one pagers ingevoerd, waarin de uitkomsten van een onderzoek op aantrekkelijke en toegankelijke wijze worden gepresenteerd voor het brede publiek. Inmiddels worden vrijwel

Wouter Koolmees, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

"De kennis van Netspar voorkomt polarisatie en zorgt dat wij verder kunnen bij de voorbereiding van wet- en regelgeving"



alle industry papers voorzien van zo'n one pager en spelen deze een steeds grotere rol in de communicatie over Netspar-output, b.v. met journalisten.

De website kende in 2020 ongeveer 45.000 unieke bezoekers. Al sinds vele jaren is er daarnaast een maandelijks Newsflash met aankondigingen van evenementen en papers. Het aantal abonnees voor de Nederlandstalige Newsflash bedroeg in 2020 ongeveer 1500, terwijl nog eens ruim 500 abonnees de Engelstalige Newsflash ontvingen. De open rate en click rate¹ zijn hoog als we die vergelijken met benchmarks² daarvoor. Voor de Nederlandstalige (Engelstalige) Newsflash bedragen de open rates ongeveer 40% (40%) en de click rate 30% (20%).

In de periode 2015–2020 heeft de online kennisdeling vele extra dimensies gekregen. Inmiddels heeft Netspar een eigen LinkedIn en Twitter account waarop naar activiteiten en publicaties wordt verwezen. Op LinkedIn zijn er regelmatig duizenden impressies, op Twitter ligt het aantal weergaven vaak nog een factor hoger. Daarnaast hebben uiteraard vele Netspar onderzoekers hun eigen LinkedIn en Twitter accounts.

In 2020 zijn ook 11 *podcasts* opgenomen. Het aantal luisteraars lag regelmatig boven de 200. Met name de podcasts rond het pensioenakkoord zijn goed beluisterd. In samenwerking met SPO worden ook regelmatig zogenaamde 'micro-learnings' opgenomen: video's van behapbaar formaat over afgebakend onderwerp. Deze video's zijn uiteraard ook op de Netspar website beschikbaar: <https://www.netspar.nl/onderwijs/micro-learnings/>.

3.2.4 Bijdrage aan het publieke debat

De zichtbaarheid van Netspar bij het grote publiek is vergroot. Ook op die manier draagt Netspar bij aan een geïnformeerd debat. In 2019 organiseerde Netspar een

¹ Open Rate is het percentage van de ontvangers dat de Newsflash opent vanuit de mail. Click Through is het percentage van de mensen die na openen doorklikt op een bericht

² Zie Nationale emailbenchmark 2020, Benchmark Nederland, onderwijs & educatie en zakelijke dienstverlening, <https://ddma.nl/nationaleemailbenchmark/>

evenement voor jongeren- en ouderenorganisaties over de hervorming van het pensioenstelsel. Tijdens de pensioen3daagse 2020 hebben Netspar onderzoekers flitswebinars gegeven waarin geïnteresseerde Nederlanders vragen konden stellen, o.a. over de pensioenhervorming en deeltijdpensioen. In het voorjaar van 2021 organiseerde Netspar een Pensioen Verkiezingsdebat vanuit Nieuwspoort.

Ook in de media duidt Netspar ontwikkelingen op het gebied van pensioen en vergrijzing. Een aanzienlijk aantal onderzoekers binnen het Netspar-netwerk neemt actief deel aan het publieke debat via dagbladen, vaktijdschriften, radio en televisie. Naar aanleiding van verschillende Netspar onderzoeken van onder andere Harry van Dalen, Casper van Ewijk, Andries de Grip, Roel Mehlkopf, Mauro Mastrogiacomo en Raun van Ooijen verschenen artikelen in dagbladen zoals het Financieel Dablad, de Volkskrant, het Algemeen Dagblad en Trouw. In 2018 besteedde het Televisie programma Radar uitgebreid aandacht aan de Netspar brief van Bastiaan Starink en Michael Visser over nabestaandenpensioen. Sinds 2019 is ook Marike Knoef zeer zichtbaar in allerlei media, waaronder het NOS journaal, Nieuwsuur en Met het oog op morgen.

3.2.5 Vanuit Netspar geïnitieerde innovatie

Naast de in de vorige paragraaf besproken bijdrages vanuit Netspar aan het publieke debat en de rol die Netspar heeft gespeeld bij de totstandkoming van het pensioenakkoord zijn er vele voorbeelden te geven van innovatie en veranderingen in de pensioensector die gerelateerd zijn aan Netspar onderzoek. Hieronder noemen we een aantal concrete voorbeelden.

- Goede pensioencommunicatie is essentieel om financiële ongerustheid weg te nemen en pensioenkeuzes te verbeteren. Rondom communicatie zijn verschillende vormen van nudging, keuzearchitectuur en communicatiekanalen uitgeprobeerd in de praktijk. Ook zijn gesprekken in een call center van een pensioenfonds geanalyseerd, om na te gaan of Artificial Intelligence medewerkers kan helpen om goed om te gaan met die emoties. Daarnaast werken Netspar onderzoekers samen met een verzekeraar om met behulp van eye tracking experimenten pensioencommunicatie te verbeteren.
- Om het beleggingsbeleid van pensioengeld beter aan te laten sluiten bij mensen wordt de risicobereidheid van mensen gemeten. Uit Netspar onderzoek over het meten van de risicobereidheid van mensen is de Achmea beleggingsbalans voortgekomen, die in 2020 de Pensioen3daagse publieksprijs heeft gewonnen. Ook wordt er bij een fonds onderzoek gedaan of gamification kan helpen bij het meten van de risicobereidheid van laag geletterden.

TOEREIKENDHEID VAN PENSIOEN

Pensioendeelnemers maken verschillende keuzes die grote gevolgen kunnen hebben. Mensen willen graag na pensionering hun levensstijl voortzetten. Maar lukt dat ook? Om dat vast te stellen heeft Netspar onderzoek gedaan naar de toereikendheid van het pensioen. Met behulp van administratieve data van het CBS zijn gegevens over de AOW, pensioenaanspraken, spaartegoeden en de eigen woning anoniem op individueel niveau gekoppeld. Dit wees uit dat een aanzienlijk deel van de bevolking (20–30%) na pensionering naar verwachting minder heeft dan 70% van het huidige inkomen.

*Maar is 70% wel een goede maatstaf? Resultaten laten zien dat pensioenambities variëren tussen mensen en over de tijd. Mensen aan de onderkant van de inkomensverdeling hebben na pensionering zo'n 100% nodig van het inkomen voor pensionering om in hun basisbehoeften te kunnen blijven voorzien, terwijl mensen aan de bovenkant van de inkomensverdeling vaak met 60% al tevreden zijn. Wanneer het economisch tegenzit stellen mensen hun pensioenambities bij: voor elke 100 euro daling van het pensioen, zijn ambities met 30 euro naar beneden bijgesteld. De bevindingen zijn gepubliceerd in wetenschappelijke tijdschriften waaronder *Labor Economics*, *Journal of Economic Behavior and Organization*, en het *Journal of Pension Economics and Finance*. Ze zijn ook besproken in krantenartikelen en op televisie.*

Onderzoeksresultaten over de toereikendheid van pensioen zijn gebruikt door de AFM, de SER, het ministerie van SZW en diverse fondsen en verzekeraars. Het ministerie van Financiën verwijst naar het eerste gedeelte van het onderzoek in de miljoenennota's van 2015 en 2017.

- Op financieel vlak zijn combinaties van vaste en variabele pensioenen onderzocht. De gevolgen van verschillende invullingen van doorbeleggen, spreiden van aandelenrisico, en effecten van renteschokken zijn doorgerekend.
- Pensioenfondsen willen graag rekening houden met de ESG voorkeuren van hun deelnemers. Netspar onderzoek over het uitvragen van duurzaamheidsvoorkeuren laat zien dat ruim de helft van de 50–65 jarigen een één procent lagere pensioenuitkering accepteert wanneer er duurzaam wordt belegd.
- Ook de arbeidsmarkt van ouderen is een maatschappelijk relevant thema. Netspar onderzoek laat de belangstelling en belemmeringen van deeltijdpensioen zien. Tussen 2015–2018 was tweederde van werknemers van 60 jaar en ouder positief over deeltijdpensioen, terwijl slechts 11% er gebruik van maakte. Onder

werkgevers was driekwart positief, terwijl slechts een kwart aangaf het binnen de eigen organisatie te stimuleren. De onderzoekers concluderen dat deelname aan deeltijdpensioen kan toenemen wanneer wetgeving transparanter wordt en wanneer HRM afdelingen advies op maat geven over arbeidstijdverkortings- en de financiële gevolgen.

Er zijn ook actuele beleidsvragen geadresseerd over de kosten van afschaffing van de doorsneesystematiek, de toedeling van pensioenvermogens bij transitie, de inrichting van het nieuwe pensioencontract, consequenties van de lage rente op het evenwicht tussen omslag en kapitaaldekking, en de vormgeving van nabestaandenpensioen. Een aantal van deze onderwerpen wordt behandeld in de textboxes in dit rapport.

3.3 Onderwijs en opleiding

Ook onderwijs is een belangrijk instrument dat Netspar inzet voor het delen van kennis. Via academisch onderwijs voor masterstudenten en onderwijs voor professionals, werkt Netspar aan de ontwikkeling, opbouw en versterking van menselijk kapitaal.

3.3.1 MSc onderwijs Economics and Finance of Pensions

Tot 2013 werd via Netspar een volledig masterprogramma Economics and Finance of Aging aan Tilburg University aangeboden. In 2013 besloot Netspar dit masterprogramma te herpositioneren. De aanleiding hiervoor was het besluit van Tilburg University om te stoppen met de financiering van masterprogramma's die relatief weinig studenten trokken (20-30 per jaar). Daarop werd de Netspar Track geïntroduceerd als onderdeel van vier grotere overkoepelende masterprogramma's: Economics, Econometrics & Mathematical economics, Finance en Quantitative Finance & Actuarial Science. Alle studenten volgden in de periode 2014-2019 hetzelfde inleidende vak en twee Netspar Track-vakken en schreven hun masterscriptie over een Netspar-gerelateerd onderwerp. Om de betrokkenheid van studenten aan de diverse masterprogramma's te stimuleren, organiseerde Netspar een community programma. Dit omvatte onder andere bedrijfsbezoeken en stages bij partnerorganisaties.

In 2019 is het Tilburgse MSc onderwijs opnieuw aangepast en is het direct aan Netspar gerelateerde onderwijs gereduceerd tot het vak Economics and Finance of Pensions dat jaarlijks inmiddels meer dan 75 studenten trekt. Het vak blijft een belangrijke aanjager van de interesse in stageplaatsen bij Netspar partners en de interesse om als junior onderzoeker aan de slag te gaan bij Netspar.

Onderzoekers die aan Netspar-thema's werken, zetten zich in voor Netspar-onderzoek, onderwijs en kennisuitwisseling. Gezien het feit dat de onderzoekers

verbonden zijn aan diverse Nederlandse universiteiten en, in het kader van hun onderwijsverplichtingen, vaak aspecten van de Netspar-agenda opnemen in de onderwijsprogramma's van hun universiteiten, kan gesteld worden dat Netspar een wezenlijke bijdrage levert aan het stimuleren van academisch onderwijs over pensioenen en vergrijzing.

Tabel 18a: Aantallen master-studenten Economics and Finance of Pensions

	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Aantal Netspar Track studenten	28	39	41	45	58	57
• Waarvan MSc QFAS	10	12	8	9	15	20
• Waarvan MSc EME	4	4	5	11	10	11
• Waarvan MSc Economics	8	8	13	10	23	0
• Waarvan MSc Finance	6	5	3	12	7	12
Geschatte aantal studenten van buiten het Track-programma	29	10	12	8	17	14

3.3.2 Stages en afstudeerwerkstukken

Stages voor masterstudenten aan Nederlandse universiteiten zijn een efficiënt middel om kennisuitwisseling tussen academische en niet-academische partners van Netspar te stimuleren. Gebleken is dat stages partners en studenten ook uitstekende mogelijkheden bieden voor werving en sollicitatie.

In 2019 is besloten de actieve stagebemiddeling door Netspar waarvan in eerdere jaren sprake was stop te zetten omdat studenten inmiddels ook via andere wegen met de partners in contact komen. Master scripties op pensioenonderwerpen die voortkomen uit stages dan wel via directe begeleiding vanuit een universiteit zijn veelal van hoog niveau en worden gepubliceerd op de Netspar website. In 2020 ging het daarbij bijvoorbeeld om negentien scripties.

3.3.3 Executive onderwijs

Sinds september 2012 organiseert Netspar in samenwerking met Tias Business School een programma voor executive education onder de naam 'Netspar Pensioen Innovatie Programma'. Het programma is opgebouwd uit vier cursusmodules van elk twee dagen. De meeste cursisten volgen alle modules en zijn enthousiast over de interactie met specialisten bij andere partners die gestimuleerd wordt. Deelnemers die alle vier de cursusmodules volgen schrijven veelal in diverse samengestelde groepjes een korte scriptie. De meest aansprekende en innovatieve scripties komen in aanmerking voor een jaarlijks door de Netspar Editorial Board toe te kennen prijs.

Het programma wordt jaarlijks geëvalueerd, zowel door de deelnemers als door de Partner Research Council. Op basis daarvan wordt het programma jaarlijks inhoudelijk geactualiseerd en is besloten de eindopdracht meer te integreren in de masterclasses. De deelnemers beoordelen de masterclasses in het algemeen als goed tot uitstekend met gemiddelde tevredenheidscijfer van meer dan 4,00 op een schaal van 1 tot 5 voor de jaren 2015–2021. Dit verklaart waarom Netspar voortdurend meer aanvragen krijgt dan er plaatsen beschikbaar zijn, en het getuigt van de grote steun van partners voor dit executive programma. Het dalende aantal totaal deelnemers per jaar in tabel 18b is het gevolg van het feit dat steeds meer deelnemers alle masterclasses volgen.

Tabel 18b: Aantallen en beoordeling voor Netspar executive onderwijs

	2015–2016	2016–2017	2017–2018	2018–2019	2019–2020	2020–2021
Aantal Masterclasses	4	4	4	4	4	4
Aantal deelnemers	64	56	50	40	41	37
Aantal deelnemers aan volledige programma	16	21	17	15	23	26
Evaluatie	3.98	4.13	3.99	3.97	4.13	4.09

3.4 Netwerkontwikkeling en -onderhoud

De basis van Netspar is samenwerking tussen publieke en private partners, waarbij het bedrijfsleven, overheidsinstellingen en kennisinstituten samen een 'gouden driehoek' vormen (*Horizon 2020*). Het netwerk bestaat uit organisaties (zie 3.4.1) en individuele leden uit de academische wereld, ofwel de fellows (zie 3.4.2). Vervolgens wordt toegelicht op welke wijze de partners betrokken zijn (zie 3.4.3) en welke rol communicatie speelt bij ontwikkeling en onderhoud van het netwerk (zie 3.4.4).

3.4.1 Organisatie leden

Netspar is een initiatief vanuit de wetenschap: de oprichters, Lans Bovenberg en Theo Nijman, hebben beiden een leerstoel aan Tilburg University. De NW0–Spinozapremie die Lans Bovenberg in 2003 ontving was aanleiding voor het oprichten van dit onderzoeksnetwerk voor pensioenen, vergrijzing en de 'oude dag'. Negen Nederlandse universiteiten participeren momenteel in Netspar, en vele internationale universiteiten en kennisinstituten zijn betrokken bij Netspar-onderzoek. Een uniek kenmerk is dat al meteen vanaf de start een aantal hoofdrolspelers uit de pensioenwereld en de overheid zich aansloot bij het netwerk en partner werd.

Iedere vier jaar wordt de stabiliteit en duurzaamheid van het netwerk op de proef gesteld wanneer deelnemende partners en andere financierders worden gevraagd

TRANSITIE VAN AANSPRAKEN NAAR VOOR UITKERING GERESERVEERDE VERMOGENS

Het pensioenakkoord van 2019 gaat uit van transitie van bestaande pensioenaanspraken in uitkeringsregelingen naar voor uitkering gereserveerde vermogens per deelnemer. Al in 2018 heeft SZW aan Netspar gevraagd om te onderzoeken of een uniforme methode voor deze transitie haalbaar is. Ook werd gevraagd om deze methode te vergelijken met andere methodieken voor het omrekenen van reeds opgebouwde aanspraken en rechten naar persoonlijke pensioenvermogens. Marktwaaardering werd meegegeven als uitgangspunt.

Een voorstel voor een dergelijke standaardmethode is in september 2019 gepubliceerd in een Netspar rapport waaraan tien wetenschappers en sector specialisten hebben meegewerkt. Er werd een methode voorgesteld om de technische voorziening van het fonds tijdens de collectieve waardeoverdracht te corrigeren voor de dekkingsgraad. Die correctie neemt de vorm aan van een korting of toeslag die over een aantal jaren wordt uitgesmeerd, net als in het Financieel Toetsingskader (FTK).

Naast de standaardmethode zijn drie andere methodes beschreven en gewogen. Een daarvan is Value Based ALM waarbij op basis van een groot aantal toekomstscenario's wordt gezien hoe de opgebouwde pensioenaanspraken zich zouden ontwikkelen als daarop het fondsbeleid en de verdeelregels van het FTK worden toegepast.

Standaardmethode en Value Based ALM zijn de twee opties die ook in de concept Memorie van Toelichting voor de nieuwe pensioenwet zijn genoemd. De wenselijkheid en uitvoerbaarheid van beide methodes heeft ook tot vele reacties in de consultatieronde geleid.

hun verbintenis te verlengen. In 2018 besloten vrijwel alle³ toen betrokken partners na positieve evaluaties om hun contracten te verlengen, een teken dat zij de inspanningen van Netspar serieus waarderen en bereid zijn om Netspar met financiële middelen te blijven ondersteunen. De volmondige steun uit de sector, resulteerde ook weer in steun vanuit een consortium van ministeries aan Netspar, met aanzienlijke financiële bijdragen voor 2019–2023. Dit toont aan dat Netspar er binnen het beweeglijke pensioenlandschap in is geslaagd om de juiste kwesties aan te kaarten, op een manier die breed gewaardeerd wordt.

Inmiddels zijn ook nieuwe partners tot Netspar toegetreden waardoor ook de diversiteit in partner organisaties is vergroot. In 2018 werd PGB partner, sinds 2019

3 Robeco had inmiddels nieuwe strategische keuzes gemaakt en heeft niet verlengd.

geldt dit ook voor MN. Inmiddels zijn in 2021 ook de pensioenfondsen Rail&OV en SPMS toegetreden en wordt er gesproken met andere potentiële toetreders.

3.4.2 Fellows

Individuele leden van het onderzoeksnetwerk worden Fellows genoemd (voorheen Research Fellows). Deze kwalificatie geldt niet alleen voor alle onderzoekers die aan projecten of in onderzoeksfuncties werken die door Netspar worden gefinancierd, maar ook voor onderzoekers (vooral uit het buitenland) en pensioenexperts die deelnemen aan Netspar-conferenties en die papers bij Netspar indienen. Fellows zijn ervaren onderzoekers met publicaties in internationale wetenschappelijke tijdschriften (vergelijkbaar met de huidige criteria voor aanstelling als docent aan een Nederlandse universiteit) of professionals uit de sector die voor een van de Netspar-partners werken die actief betrokken zijn bij Netspar-onderzoek. Junior fellows doen promotieonderzoek dat rechtstreeks verband houdt met het onderzoeksprogramma van Netspar, onder supervisie van een Netspar-fellow. Junior fellows blijven 'junior' tot drie jaar na de verdediging van hun dissertatie. Hun status als fellow wordt dan beoordeeld om te bepalen of zij toegelaten zullen worden als reguliere fellow.

3.4.3 Partnerorganisaties betrekken

Paragraaf 2.2 geeft uitleg over de verschillende niveaus en manieren waarop Netspar-partners worden betrokken bij het opstellen van de agenda, de financiering van projecten, het zekerstellen van de kwaliteit van industry papers en het adviseren over de executive en masterprogramma's. Het onderhouden van dit complexe netwerk vereist professioneel management en goede ondersteunende interne communicatie. Netspar investeert voortdurend in haar relaties met de partnerorganisaties. De algemeen directeur stemt daartoe jaarlijks af op bestuursniveau over langetermijndoelstellingen, strategie en de onderzoeksagenda, en ook om hun algehele tevredenheid te polsen.

Naast deze afstemming op bestuursniveau, is een ander belangrijk element van de samenwerking met partners dat de PRC leden zich opstellen als ambassadeur van Netspar. Sommige partners hebben bijvoorbeeld een eigen 'Netspar-team' samengesteld. Deze teams bestaan uit vertegenwoordigers van de verschillende afdelingen van de partnerorganisatie die het meest betrokken zijn bij evenementen en activiteiten van Netspar. Netspar streeft daarnaast naar jaarlijkse afstemming met een vertegenwoordiger op bestuursniveau, het lid van de Stichtingsraad en het lid van de Partner Research Council. Het doel van deze bijeenkomsten is het delen van informatie, verwachtingen en ambities met betrekking tot onderzoeksonderwerpen

en -output, Netspar-onderwijs, stages en werkgroepen. In veel gevallen heeft dit geleid tot het identificeren van relevante onderwerpen voor analyse door Netspar en tot specifieke samenwerking tussen professionals en onderzoekers. De samenwerking betreft zaken zoals het organiseren van conferenties bij de partner, het schrijven van industry papers en het geven van presentaties over Netspar-gerelateerd onderzoek bij individuele partnerinstellingen.

Sinds 2016 organiseert Netspar bestuursdiners. Dit evenement, bijgewoond door beslissers op het hoogste niveau uit de Nederlandse pensioen- en verzekeringssector en het publieke domein, biedt steeds weer gelegenheid voor levendige interactie tussen beleidsmakers en academici.

Netspar komt ook regelmatig bijeen met vertegenwoordigers van de Nederlandse koepelorganisaties op het gebied van pensioenen en verzekering, de Pensioenfederatie (PF) en het Verbond van Verzekeraars (VvV). Tijdens deze bijeenkomsten bespreken vertegenwoordigers van de koepelorganisaties, Netspar-onderzoekers en afgevaardigden van het bestuur van Netspar de huidige ontwikkelingen binnen Netspar maar ook het actuele pensioendebat. De koepelorganisaties zijn toegehoorder bij de Partner Research Council. Bij gelegenheid worden evenementen georganiseerd samen met de PF en het VvV.

3.4.4 *Communicatie*

Netspar-communicatie heeft twee doelen. Allereerst gaat het om het laagdrempelige ontsluiten van onderzoeksresultaten aan een zo breed mogelijk publiek, bestaande uit mensen die professioneel betrokken zijn bij zaken gerelateerd aan vergrijzing en de oude dag. De daartoe ingezette instrumenten zijn beschreven in paragraaf 3.2.

Een tweede doel van communicatie is netwerkontwikkeling. Netspar heeft naast de website en de overige on demand kennisdeling (zie paragraaf 3.2.3) drie instrumenten waarmee alle belanghebbenden op de hoogte worden gehouden van de voortgang van haar activiteiten:

- Newsflash (maandelijkse nieuwsbrief per e-mail);
- Jaarverslag.
- Nieuwsberichten via LinkedIn en Twitter

Daarnaast gebruikt Netspar emailings om te communiceren over evenementen en belangrijke publicaties.

4. Terugblik op de aanbevelingen uit de evaluaties in 2017–2018 en antwoorden op vragen ten behoeve van de evaluatie van de overheid

In 2017 en 2018 is Netspar door drie commissies beoordeeld: de International Scientific Council voerde een korte evaluatie uit; de Commissie Heerma van Voss evalueerde namens de overheid; de Commissie Korte beoordeelde Netspar vanuit het perspectief van de partners.

In dit hoofdstuk vatten we de aanbevelingen samen (4.1) en rapporteren we wat er gerealiseerd is van de aanbevelingen (4.2). Tevens beantwoorden we een vijftal vragen die noodzakelijk zijn voor de evaluatie vanuit de overheid. Hiervoor ontleen we informatie uit de andere hoofdstukken. Voor het gemak van de lezer hebben we er voor gekozen soms tekstdelen te herhalen in plaats van te verwijzen naar diverse hoofdstukken.

4.1 Aanbevelingen samengevat: doorgaan

De evaluaties bevestigen onafhankelijk van elkaar de wetenschappelijke en maatschappelijke betekenis van Netspar en onderstrepen de waardevolle rol die Netspar heeft als ‘honest broker’ bij de kennisoverdracht tussen wetenschap en praktijk. Primair adviseren de evaluatiecommissies dan ook door te gaan op de ingeslagen weg. De hoofdaanbevelingen van de commissies komen grotendeels overeen:

- Behoud en versterking van de solide kennisbasis door het bevorderen van diepgaand meerjarig onderzoek naar de vragen van morgen, als basis voor beleidsgericht onderzoek.
- Gerichte verbreding van het economisch onderzoek met andere disciplines noodzakelijk voor het begrijpen en oplossen van de brede pensioenproblematiek, als een van de kernvraagstukken binnen de route Veerkrachtige Samenleving uit de Nationale Wetenschapsagenda.
- Behoud van aandacht voor internationale kennisuitwisseling, gericht op lessen die geleerd kunnen worden van andere landen, met bijzondere aandacht voor de betekenis van de Europese dimensie voor de financiering van de oude dag in Nederland.
- Verdere versterking van de effectieve bijdrage aan het pensioendebat door kennis directer te ontsluiten voor de brede pensioengemeenschap, waaronder de pensioenfondsbestuurders.

Theo Kocken, oprichter Cardano

"De focus van Netspar op pensioenen en vergrijzing is onmisbaar voor onze samenleving"



Specifiek vanuit de partners zijn er de volgende drie aanbevelingen:

- Bewaak de onafhankelijke identiteit: breng uiteenlopende visies onder de aandacht.
- Organiseer meer (middel)grote evenementen op onderwerp in plaats van veel kleinschalige bijeenkomsten en bewaak ruimte voor diepgang van discussie, en variatie in disciplines.
- Onderzoek hoe de partners nog effectiever bij (strategische) keuzes in de onderzoeksprogrammering betrokken kunnen worden.

In lijn met de aanbevelingen uit de evaluaties bleef de missie van Netspar om als kennisnetwerk en denktank bij te dragen aan de voortdurende verbetering van de mogelijkheden voor financiering van de 'oude dag' in Nederland. Partners zien de missie graag gehandhaafd en adviseren om de organisatie en activiteiten daar in de praktijk ook op aan te laten (blijven) sluiten. De aanbevelingen waren in lijn met de aandachtspunten uit de SWOT-analyse en de zelfevaluatie, sloten aan bij de geformuleerde onderzoeksagenda en de strategische ambities voor 2019–2023 en droegen bij aan de versterking van Netspar.

Voor de periode 2019–2023 zijn op de drie hoofdfuncties dan ook de volgende ambities geformuleerd, waarbij de (toen nog onbekende) budgettaire randvoorwaarden gewogen moesten worden:

- Kennisontwikkeling: versterken diepgaand onderzoek
 - Bewaak de balans tussen diepgaand en toegepast onderzoek
 - Verbinden van toponderzoekers op verschillende disciplines, met aandacht voor verjonging en diversiteit
- Kennisdeling: vergroten effectiviteit en zichtbaarheid
 - Verdere versterking van de effectieve bijdrage aan het pensioendebat door het beter bereiken van de brede pensioengemeenschap waaronder pensioenfondsbestuurders

- Meer (middel)grote evenementen met voldoende diepgang door bundeling van activiteiten en gerichte onderzoeksstrategie
- Behoud en verstevigen van de slagkracht voor beleidsadvisering
- Verstevigen van de internationale kennisuitwisseling met aandacht voor de Europese invloed op de financiering van de oude dag in Nederland
- Netwerkontwikkeling
 - Gericht versterken en verbreden van het netwerk
 - Aandacht voor het effectiever betrekken van partners bij (strategische) keuzes in onderzoekprogrammering

4.2 Wat is er gerealiseerd van de aanbevelingen uit de evaluaties

- *Behoud en versterking van de solide kennisbasis door het bevorderen van diepgaand meerjarig onderzoek naar de vragen van morgen, als basis voor beleidsgericht onderzoek.*

Voor een solide kennisbasis is diepgaand meerjarig onderzoek essentieel. Door kleinere budgetten is er in het werkprogramma 2019–2023 minder diepgaand onderzoek uitgezet dan voorheen. Bijvoorbeeld, de meerjarige Individual Research Grants zijn gestopt en aanvankelijk was er niet genoeg budget voor een themaronde in 2022.

Het bestaande meerjarige onderzoek in het Werkprogramma 2019–2023 is mede dankzij financiële steun van Instituut Gak tot stand gekomen. Instituut Gak heeft een belangrijke lump sum bijdrage geleverd en daarnaast financiert zij twee leerstoelen, leerstoel gebonden projecten en onderzoeksvoorstellen die bij Netspar ingediend zijn. Voorstellen voor themaprojecten die aansluiten bij de agenda van Instituut Gak worden dan overgenomen. Het wordt dan onderzoek van Instituut Gak. Onderzoeksresultaten worden met Netspar gedeeld en participatie van partners in het onderzoek blijft mogelijk. Voor onderzoekers neemt op deze manier het slagingspercentage van indiening toe en Instituut Gak draagt op deze manier bij aan de versterking van het pensioenonderzoek in Nederland. Ook CLICKNL (topinstituut voor de creatieve sector) beoordeelt Themaprojectvoorstellen op inpassing in haar Kennis- en Innovatie Agenda. Deze projecten komen in principe in aanmerking voor financiering door CLICKNL. Het bedrag is gebaseerd op de subsidie die Netspar van het ministerie van EZK krijgt voor publiek-private samenwerking in het kader van het topsectorenbeleid. Tot slot is er nog een subsidie van NWO verkregen, voor een duale Ph.d student die zowel bij Tilburg University als APG werkzaam is en zich toelegt op diepgaand meerjarig onderzoek.

Met diepgaand meerjarig onderzoek hebben we diverse 'vragen van morgen' opgepakt, bijvoorbeeld rondom duurzaam beleggen en de bevordering van digitale ondersteuning voor risicovolle pensioenbeslissingen.

- *Gerichte verbreding van het economisch onderzoek met andere disciplines noodzakelijk voor het begrijpen en oplossen van de brede pensioenproblematiek, als een van de kernvraagstukken binnen de route Veerkrachtige Samenleving uit de Nationale Wetenschapsagenda.*

Zoals aangegeven in paragraaf 3.1.1 zijn pensioenvraagstukken zelden monodisciplinair. Netspar ambieert dan ook om samenwerking tussen disciplines te bevorderen. Er zijn op dat gebied in de verslagperiode mooie resultaten geboekt, bijvoorbeeld ten aanzien van de samenwerking tussen epidemiologen en actuarissen, tussen sociologen en economen, tussen economen en psychologen, tussen communicatie wetenschappers en economen, tussen economen en gezondheidswetenschappers, tussen Artificial Intelligence en economen en tussen juristen en economen. Tabel 5 laat diverse voorbeelden zien.

Netspar heeft overwogen om multidisciplinariteit als criterium te introduceren bij de toekenning van een deel van de onderzoeksmiddelen, maar daar van afgezien omdat de financiële randvoorwaarden het niet mogelijk maakten onderzoeksbudgetten te accommoderen met een budget van meer dan € 250k. Multidisciplinaire samenwerking is desalniettemin nog steeds een pre in de allocatie van middelen. Ook de beoordeling van onderzoeksvoorstellen door de International Scientific Council gaat over discipline grenzen heen, en dat zelfde geldt voor de beoordeling van industry papers door de Editorial Board.

- *Behoud van aandacht voor internationale kennisuitwisseling, gericht op lessen die geleerd kunnen worden van andere landen, met bijzondere aandacht voor de betekenis van de Europese dimensie voor de financiering van de oude dag in Nederland.*

Zoals beschreven in paragraaf 3.1.2 is Netspar internationaal gericht in haar wetenschappelijke activiteiten. Dat betreft zowel het importeren als het exporteren van kennis over ontwikkelingen vanuit de literatuur en over andere pensioenstelsels. Meer dan honderd onderzoekers doen mee aan de jaarlijkse International Pension Workshop.

Vooraanstaande internationale wetenschappers presenteren hun werk. Naast feed-back op onderzoeksresultaten is deze bijeenkomst van groot belang voor

het ontmoeten van vakgenoten en het aangaan van nieuwe internationale onderzoekssamenwerking.

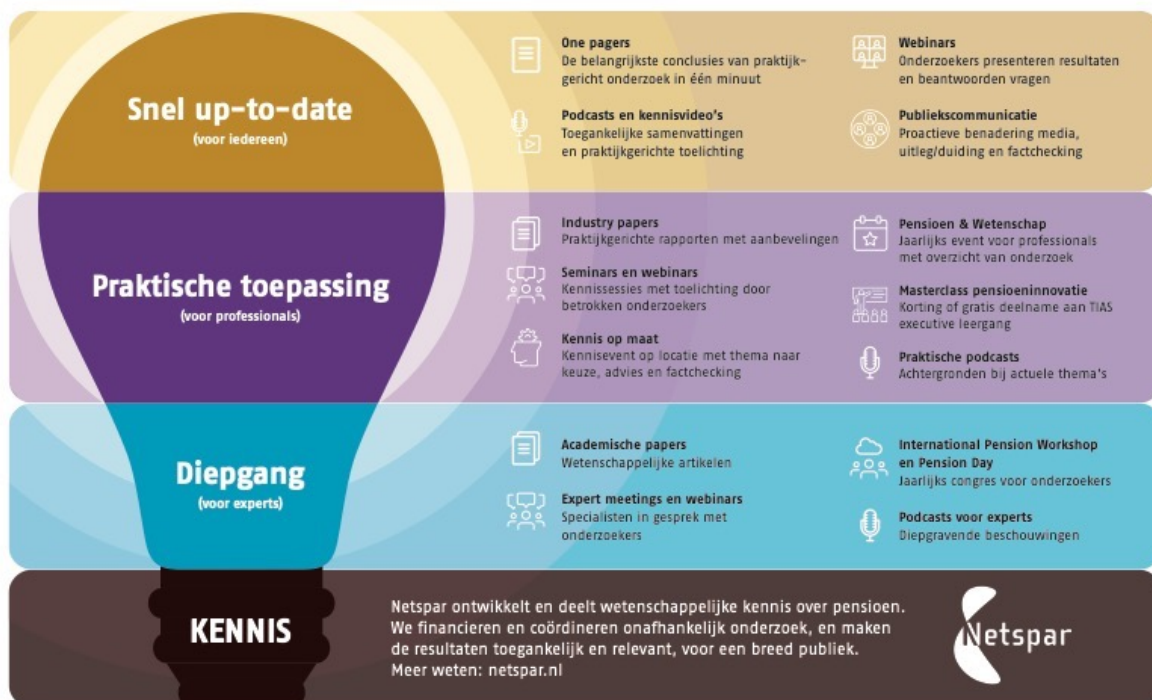
De wetenschappelijke betekenis van Netspar op internationaal niveau is aanzienlijk. De netwerkstructuur is uniek in de wereld maar vindt opvolging met CINTIA in Italië en PerCent in Denemarken. Netspar was actief betrokken bij de opstart van deze centra. Wat dat betreft, is de naam van het Italiaanse instituut veelzeggend, want CINTIA staat voor Centro Interuniversitario Netspar Italy.

Meerjarige Themaprojecten dienen minimaal 10% van de projectcapaciteit toe te wijzen aan onderzoekers werkzaam in het buitenland om zo internationale samenwerking te bevorderen. De betekenis van de Europese dimensie voor de financiering van de oude dag in Nederland is met het beschikbare budget in de verslagperiode niet geprioriteerd door de Netspar partners.

Sinds 2017 zijn bovendien Comparative Research Grants (zie 3.1.5) ingevoerd, waarin academici die verbonden zijn aan Nederlandse en buitenlandse universiteiten inzichten uit de wetenschappelijke literatuur relateren aan producten en beleidskeuzes in diverse landen waaronder Nederland. Voorbeelden hiervan zijn een vergelijking van communicatiepraktijk met betrekking tot toekomstig pensioeninkomen en pensioenkeuzes in Italië, Australië en Nederland, een vergelijking tussen Deense wetgeving over de afbouw van pensioenvermogen en de Wet verbeterde premieregeling die dit voor Nederland reguleert en een vergelijking van de solvabiliteitswetgeving in Nederland en Canada. In de evaluatieperiode is ook een project gestart dat lessen trekt uit pensioenhervormingen in andere landen. Inmiddels is ook dat project afgerond en het rapport aangeboden aan minister Koolmees.

In 2016, tijdens de conferentie over 'Research challenges for global pensions: trends and heterogeneity' die op 8 juni op het hoofdkantoor van de OESO in Parijs werd gehouden, werd de start van INPARR (International Network for Pensions, Ageing, and Retirement Research) aangekondigd. Dit is een gezamenlijk initiatief van CEPAR uit Sydney, de Pension Research Council van de Wharton School in de VS, en Netspar. Een eerste doel is het organiseren van een jaarlijkse themabijeenkomst op het OESO-hoofdkantoor, deels gericht op academici en deels op beleidsbepalers. Daarmee hoopt INPARR bij te dragen aan de contacten tussen onderzoekers en van onderzoekers met beleidsbepalers in vele landen. Inmiddels is de naam van de organisatie aangepast naar IPRA (International Pension Research Association) en zijn extra activiteiten toegevoegd. Naast de jaarlijkse conferentie (in 2020 en 2021 uiteraard online) zijn webinars geïntroduceerd die bezocht worden door onderzoekers uit allerlei delen van de wereld en is er een doctoral tutorial voor promovendi.

Figuur 5: De drie vormen van kennisdeling.



- *Verdere versterking van de effectieve bijdrage aan het pensioendebat door kennis directer te ontsluiten voor de brede pensioengemeenschap, waaronder de pensioenfondsbestuurders.*

Voor een effectieve bijdrage aan het pensioendebat is het belangrijk om kennis laagdrempelig te ontsluiten voor de brede pensioengemeenschap. In de afgelopen periode hebben we een model ontwikkeld met drie vormen van kennisdeling: snel up to date, praktische toepassing en diepgang (zie figuur 5).

Sinds september 2019 worden alle industry papers voorzien van een one pager, waarin conclusies en beleidsimplicaties van onderzoek overzichtelijk bij elkaar staan. Op deze manier brengt Netspar de pensioengemeenschap laagdrempelig op de hoogte van de laatste inzichten. We verspreiden de one pagers via de nieuwsbrief, sociale media en de website. Resultaten in de one pagers worden ook regelmatig opgepikt door Pensioen Pro, waarmee de brede pensioengemeenschap bereikt wordt.

Met de komst van corona zijn we versneld overgeschakeld op online kennisdeling via (after lunch) webinars. Met de after lunch webinars is de deelname aan interactieve kennisdeling gegroeid en partners geven aan deze laagdrempelige en toegankelijke manieren van kennisdeling te waarderen. De brede pensioengemeenschap hebben we bijvoorbeeld bereikt met een online event over de uitwerking van

het pensioenakkoord in samenwerking met de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars. Netspar onderzoekers spraken daar voor 500 mensen uit de sector.

Sinds 2020 zijn ook diverse podcasts opgenomen, bijvoorbeeld over corona en pensioen, het pensioenakkoord, en communicatie. Het aantal luisteraars lag regelmatig boven de 200. Om specifiek pensioenfondsbestuurders beter te bereiken zijn we een samenwerking gestart met Stichting Pensioen Opleidingen (SPO), waar we als kennispartner kennis delen via microlearnings, die ook op onze website verschijnen. Daarnaast bereiken we pensioenfondsbestuurders interactief via seminars en het executive pensions program van Nyenrode.

- *Bewaak de onafhankelijke identiteit: breng uiteenlopende visies onder de aandacht.*

Netspar behartigt geen belangen en kiest geen positie in beleidskwesties. Onze rol is het ontwikkelen en doeltreffend verspreiden van uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek. Alle resultaten worden openbaar en alle evenementen komen transparant op de website. In projectgroepen verbinden we experts met uiteenlopende visies en bij events zorgen we dat uiteenlopende visies een podium krijgen. Binnenkort (oktober 2021) vindt er bijvoorbeeld een dialoogbijeenkomst plaats in samenwerking met KBO-Brabant (een jaar opgeschort wegens corona). Dit is een interactief evenement waarin mensen met verschillende visies ten aanzien van het pensioenakkoord deelnemen en presenteren. Het doel is kennisdeling, voor een geïnformeerd debat.

Wij borgen onze onafhankelijkheid door:

- ons te houden aan de gedragscode voor Nederlandse Universiteiten;
- onderzoeksvoorstellen te laten beoordelen door een *internationale, onafhankelijke wetenschappelijke raad*;
- in het onderzoek, op evenementen, in publicaties en in het onderwijs uiteenlopende, academisch gefundeerde visies onder de aandacht te brengen;
- onze partners wel een rol te geven in de prioritering van onderwerpen voor onderzoek (welke onderzoeksvragen zijn belangrijk), maar geen invloed te geven op de onderzoeksmethodiek of te publiceren resultaten (dat is aan de wetenschapper);
- resultaten van onderzoek openbaar toegankelijk te maken via onze website;
- het brede netwerk van partners waarin de diversiteit met alle verschillende belangen van de sector weerspiegeld wordt.

- Organiseer meer (middel)grote evenementen op onderwerp in plaats van veel kleinschalige bijeenkomsten en bewaak ruimte voor diepgang van discussie, en variatie in disciplines.

In 2019 heeft Netspar een omslag gemaakt van kleinschalige bijeenkomsten waar een paper gepresenteerd werd, naar werkgroepbijeenkomsten waarin men op een middag mee kon doen aan meerdere presentaties. Op het programma van een werkgroepbijeenkomst staan ook posterpresentaties, om laagdrempelig interactie tussen experts uit wetenschap en praktijk te bevorderen. Tijdens de sessies en in de pauzes kan men vragen stellen en elkaar feedback geven.

Op werkgroepbijeenkomsten presenteren onderzoekers met verschillende disciplines. Daarnaast organiseert Netspar elk jaar haar jaarcongres en bestuursdinners, bijvoorbeeld over de lage rente, pensioen op maat, de levensverwachting, communicatie en big data. Bij deze events zorgen we voor variatie in disciplines. Zo zijn er naast economen, computer scientists, een bioloog en communicatiewetenschappers aan het woord geweest.

- *Onderzoek hoe de partners nog effectiever bij (strategische) keuzes in de onderzoeksprogrammering betrokken kunnen worden.*

Op een aantal manieren hebben we de partners effectiever bij (strategische) keuzes betrokken.

Elk jaar starten er Netspar projectgroepen. In een projectgroep werken experts uit wetenschap en praktijk samen om vanuit verschillende achtergronden te kijken naar gevoelige of strategische vraagstukken. Deze projectgroepen brengen afwegingen in kaart, zoeken naar overeenkomstige doelen, verkennen nieuwe onderzoeksterreinen en schetsen toekomstscenario's. Waar vroeger onderwerpen werden voorgesteld vanuit de directie en programmacoördinatoren, zijn het nu leden van de Partner Research Council die in kleine voorbereidingsgroepjes onderwerpen voorstellen en prioriteren. De Stichtingsraad wordt vervolgens ook geraadpleegd om de projectgroepen vast te stellen.

Bij de uitbraak van COVID-19 en later bij het pensioenakkoord zijn we flexibel ingesprongen op de actualiteit. In overleg met de Partner Research Council zijn er Topicality projecten naar voren gehaald en onderwerpen gekozen.

Bij de totstandkoming van de kennisagenda 2023-2027 worden de partners ook nadrukkelijker en meer betrokken dan voorheen. Eerst zijn er onderwerpen opgehaald in de Stichtingsraad en de Raad van Toezicht. Vervolgens is gesproken met kwartiermakers en wetenschappers van verschillende disciplines. Op basis daarvan zijn onderwerpen gecategoriseerd. Deze zijn voorgelegd aan partners tijdens een

brainstorm evenement. Tijdens dat event zijn onderwerpen meer concreet geworden en geprioriteerd, zodat in het najaar 2021 een concept kennisagenda voorgelegd kan worden aan de Stichtingsraad en de Raad van Toezicht.

4.3 Antwoorden op vragen ten behoeve van de evaluatie van de overheid

In verband met de evaluatie door de overheid is Netspar gevraagd een vijftal vragen te beantwoorden. Deze paragraaf behandelt de vragen en de antwoorden.

4.3.1 Wat is de betekenis van Netspar voor de wetenschap? Verwijs naar aansprekende resultaten die zijn geboekt en projecten die zijn opgestart.

Netspar verhoogt de kwaliteit van de wetenschap door het samenbrengen van verschillende wetenschapsdisciplines en onderzoeksgroepen van verschillende universiteiten. Onderzoekers worden gestimuleerd om hun werk vroegtijdig te presenteren zodat zij feedback krijgen in een vroege fase.

Daarnaast stimuleert Netspar wetenschappelijke samenwerking. Het merendeel van de middelen die Netspar uitgeeft middels grants zijn bedoeld voor teams (in plaats van individuele grants), waarmee niet alleen samenwerking gestimuleerd wordt binnen Nederland, maar ook internationaal (bij de meerjarige grants is samenwerking met het buitenland een vereiste). Meerjarige projecten worden voor toekenning getoetst door de Scientific Council, welke bestaat uit buitenlandse top onderzoekers.

Internationale uitwisseling vindt ook plaats tijdens de jaarlijkse International Pension Workshop (IPW). Daar presenteren vooraanstaande internationale wetenschappers hun werk met betrekking tot de laatste ontwikkelingen op het gebied van onderzoek. Elk jaar weer slaagt Netspar er in meer dan 125 onderzoekers te betrekken. Naast feed-back op eerste onderzoeksresultaten is deze bijeenkomst van groot belang voor het ontmoeten van vakgenoten en het aangaan van nieuwe onderzoeks-samenwerking. De IPW geeft een impuls aan de wetenschap omdat onderzoekers hier gemakkelijk kennis maken met grote namen in het vakgebied die als keynote optreden. In de afgelopen jaren waren dat bijvoorbeeld Jeffrey Brown, Eric French, James Nazroo, Mariacristina De Nardi, Dirk Kruger, Elsa Fornero, Susann Rohwedder, en Michael Haliassos.

Netspar onderzoek leidt tot internationale publicaties van hoge kwaliteit. In de economie worden de classificaties "Top" en "Very Good" veel gebruikt voor wetenschappelijke tijdschriften. Een behoorlijk percentage van Netspar-publicaties in de beoordelingsperiode verscheen in zeer vooraanstaande wetenschappelijke tijdschriften. Op grond van de criteria voor CentER Top-publicaties is de relatieve score

voor papers met een rating Top Core, Top en Very Good ongeveer 15%. Merk op dat uitstekende publicaties in andere disciplines hierbij niet zijn meegeteld omdat CentER zich richt op economisch onderzoek. Echter, op andere wetenschapsgebieden wordt ook onderzoek gepubliceerd in zeer noemenswaardige wetenschappelijke tijdschriften zoals *Epidemiology* en *Frontiers in Psychology*.

Netspar promovendus Jorgo Goossens ontving in 2018 een NWO industrial doctorate subsidie op het grensvlak tussen finance en micro-economie. Hij werkt aan Tilburg University en bij APG aan zijn onderzoek '*Behavioral biases and individual heterogeneity in pensions: Household Asset Liability Management*'. Voorbeelden van wetenschappelijke prijzen zijn de KNAW Christiaan Huygens wetenschapsprijs 2017, toegekend aan Jochem de Bresser voor het Netspar onderzoek waar hij in 2013 op promoveerde. De Jan Brouwer Scriptieprijs voor Jeroen van der Vaart, en een nominatie voor de KNAW Huibregtsenprijs voor vernieuwend onderzoek met duidelijk maatschappelijke relevantie voor Marike Knoef. Netspar onderzoeker Arno Riedl stond in 2020 in de top 5 van de ESB-Economentop 40.

4.3.2 Welke wetenschappelijke betekenis verwacht Netspar te hebben in de komende jaren? Welke positie heeft het in relatie tot andere Nederlandse instituten die zich met vergelijkbare wetenschappelijke vragen bezighouden?

In de afgelopen 15 jaar is Netspar uitgegroeid tot een volwassen en effectief netwerk van experts uit de wetenschap en de praktijk. Het netwerk is open en toegankelijk voor nieuwe wetenschappers. Zo zijn er in de afgelopen periode nieuwe projecten opgestart door onderzoekers aan de TU Delft, TU Eindhoven en de Open Universiteit, in aanvulling op projecten van de negen universiteiten die als partner aangesloten zijn bij Netspar.

Netspar onderhoudt goede contacten met andere Nederlandse instituten die zich bezighouden met vraagstukken gerelateerd aan de Netspar onderzoeksagenda zoals DNB, AFM, en het CPB. Daarnaast is Netspar vertegenwoordigd in de deelnemersraad van het CBS, die het gebruik bevordert van belangrijke microdata die verzameld zijn door het CBS op het gebied van pensioen en vergrijzing. De positie van Netspar ten opzichte van instituten zoals DNB, AFM en het CPB is uniek omdat Netspar een netwerk biedt. Zij doen mee in het Netspar netwerk en komen via Netspar in contact met wetenschappers van verschillende universiteiten die zich bezig houden met pensioen en vergrijzing.

Om ook de komende jaren weer wetenschappelijk van betekenis te zijn is financiering essentieel. Netspar kan jong talent en goede senior onderzoekers aan zich binden door voldoende middelen aan te wenden voor diepgaand meerjarig

Klaas Knot, president DNB

"Netspar heeft een cruciale rol gespeeld in de discussie over de totstandkoming en de uitwerking van het pensioenakkoord."



© DNB/MariekeBijster

onderzoek. Daarvoor wordt in samenwerking met alle partners (wetenschap en praktijk, geen ivoren toren) een uitdagende onderzoeksagenda opgesteld, die ruimte biedt voor innovatief onderzoek dat maatschappelijk relevant is.

4.3.3 Wat is de landelijke positie van Netspar? Is deze uniek binnen Nederland? Is het toegankelijk en betekenisvol en wordt het gebruikt door alle relevante partijen en onderzoekers?

Netspar heeft een gevestigde positie verworven binnen het domein van pensioenen en financiering van de oude dag in Nederland. Daarbij is Netspar geen doel op zichzelf, maar een middel om een goede oude dag voor Nederland te bereiken. Voor een goede oude dag is kennis nodig, maar ook kennissen (een netwerk) met complementaire deskundigheid, en een afgestemde onderzoeksagenda. Netspar ontwikkelt kennis, waarbij diverse disciplines uit de wetenschap en de praktijk samenwerken. Zij organiseert de nationale onderzoeksagenda op het terrein van pensioen en vergrijzing en functioneert als 'specie' tussen verschillende organisaties die allen hun eigen rol vervullen (pensioenfondsen, uitvoerders, verzekeraars, sociale partners, ministeries, de SVB, toezichthouders, adviesbureaus en de wetenschap). Daarbij biedt Netspar schaalvoordelen. De infrastructuur die Netspar biedt werkt als een hefboom voor R&D middelen en Netspar zorgt ervoor dat niet ieder voor zich het wiel opnieuw hoeft uit te vinden. Daarmee is Netspar binnen de sociale wetenschappen in Nederland een uniek voorbeeld van samenwerking tussen universiteiten, de private sector en de overheid.

In de afgelopen jaren heeft Netspar nieuwe vormen van kennisdeling uitgeprobeerd. Zo staan in one pagers conclusies en beleidsimplicaties van Netspar onderzoek overzichtelijk bij elkaar. Podcasts, korte video's (zogenaamde microlearnings), en (after lunch) webinars worden door veel medewerkers van partners en bestuurders beluisterd, bekeken en bezocht. Daarmee is Netspar onderzoek toegankelijk geworden voor een bredere groep.

Tot slot is ook de zichtbaarheid van Netspar bij het grote publiek vergroot. Ook op die manier draagt Netspar bij aan een geïnformeerd debat. Tijdens de pensioen3daagse 2020 hebben Netspar onderzoekers flitswebinars gegeven waarin geïnteresseerde Nederlanders vragen konden stellen, o.a. over de pensioenhervorming en deeltijdpensioen. In het voorjaar van 2021 organiseerde Netspar een Pensioen Verkiezingsdebat vanuit Nieuwspoort. Ook in de media duidt Netspar ontwikkelingen op het gebied van pensioen en vergrijzing. In 2019 organiseerde Netspar een evenement voor jongeren- en ouderenorganisaties over de hervorming van het pensioenstelsel. Een aanzienlijk aantal onderzoekers uit het Netspar-netwerk neemt actief deel aan het publieke debat via dagbladen, vaktijdschriften, radio en televisie. Rondom de hervorming van het pensioenstelsel is er veel media aandacht geweest (van een vragenuurtje op nu.nl werd bijvoorbeeld veel gebruik gemaakt) en verschillende Netspar onderzoeken haalden het nieuws (bijvoorbeeld over nabestaandenpensioen, de pensioenleeftijd, oudere werknemers, zelfstandigen en pensioen, wonen en langdurige zorg).

4.3.4 Welke betekenis heeft Netspar op maatschappelijk vlak? Leg uit hoe de eindgebruikers baat hebben bij de producten van Netspar. Geef concrete voorbeelden van nieuwe kennis op onderzoeksterreinen die voor de eindgebruiker toegankelijk is. Welke inzichten uit deze nieuwe kennis kunnen bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke problemen?

Netspar is een kernspeler in de maatschappelijke discussie rondom de hervorming van het Nederlandse pensioenstelsel, dat miljoenen Nederlanders raakt.

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 kent de hervorming van het Nederlandse pensioenstelsel een lange geschiedenis, die uitmondde in een akkoord op hoofdlijnen in 2019 en overeenstemming over de uitwerking in juni 2020. Dit mag met recht een historisch moment genoemd worden, waarin Netspar een belangrijke rol heeft gespeeld als 'honest broker'. Zo bood Netspar kennis die nodig was om beslissingen te kunnen maken over het afschaffen van de rekenrente en de dekkingsgraden. Netspar onderzoek effende de weg voor een nieuw contract met efficiëntere risicodeling tussen generaties. Verder geeft Netspar onderzoek inzicht in de overwegingen rondom het verdelen van het pensioenvermogen bij de transitie.

Na het sluiten van het pensioenakkoord zijn diverse Netspar onderzoekers actief geweest om met fundamentele inzichten bij te dragen aan samenhangende wetgeving. In vele werkverbanden en in het daartoe gevormde wetenschappelijk beraad (waarvan Casper van Ewijk voorzitter was) adviseerden zij over de uitwerking van het pensioenakkoord. Testimonials van Wouter Koolmees, Harmen van Wijnen en Klaas

Knot (*pagina 4 en 5*) zijn illustratief voor de waardering die uiteenlopende Netspar stakeholders hebben voor wat Netspar heeft bereikt.

Netspar is niet alleen actief geweest in het debat rondom de pensioenhervorming, maar heeft ook andere wetenschappelijke kennis ontwikkeld die praktisch toepasbaar is in de sector. Hieronder herhalen we een aantal concrete voorbeelden uit hoofdstuk 3.

- Goede pensioencommunicatie is essentieel om financiële ongerustheid weg te nemen en pensioenkeuzes te verbeteren. Rondom communicatie zijn verschillende vormen van nudging, keuzearchitectuur en communicatiekanalen uitgetoetst in de praktijk. Ook zijn gesprekken in een call center van een pensioenfonds geanalyseerd, om na te gaan of Artificial Intelligence medewerkers kan helpen om goed om te gaan met die emoties. Daarnaast werken Netspar onderzoekers samen met een verzekeraar om met behulp van eye tracking experimenten pensioencommunicatie te verbeteren.
- Om het beleggingsbeleid van pensioengeld beter aan te laten sluiten bij mensen wordt de risicobereidheid van mensen gemeten. Uit Netspar onderzoek over het meten van de risicobereidheid van mensen is de Achmea beleggingsbalans voortgekomen, die in 2020 de Pensioen3daagse publieksprijs heeft gewonnen. Ook wordt er bij een fonds onderzoek gedaan of het aanbieden van informatie in spelvorm ("gamification") kan helpen bij het meten van de risicobereidheid van laag geletterden.
- Op financieel vlak zijn combinaties van vaste en variabele pensioenen onderzocht. De gevolgen van verschillende invullingen van doorbeleggen, spreiden van aandelenrisico, en effecten van renteschokken zijn doorgerekend.
- Pensioenfondsen willen graag rekening houden met de ESG voorkeuren van hun deelnemers. Netspar onderzoek over het uitvragen van duurzaamheidsvoorkeuren laat zien dat ruim de helft van de 50-65 jarigen een één procent lagere pensioenuitkering accepteert wanneer er duurzaam wordt belegd.
- Ook de arbeidsmarkt van ouderen is een maatschappelijk relevant thema. Netspar onderzoek laat de belangstelling en belemmeringen van deeltijdpensioen zien. Tussen 2015-2018 was tweederde van werknemers van 60 jaar en ouder positief over deeltijdpensioen, terwijl slechts 11% er gebruik van maakte. Onder werkgevers was driekwart positief, terwijl slechts een kwart aangaf het binnen de eigen organisatie te stimuleren. De onderzoekers concluderen dat deelname aan deeltijdpensioen kan toenemen wanneer wetgeving transparanter wordt en wanneer HRM afdelingen advies op maat geven over arbeidstijdverkorting en de financiële gevolgen.

Er zijn ook actuele beleidsvragen geadresseerd over de kosten van afschaffing van de doorsneesystematiek, de toedeling van pensioenvermogens bij transitie, de inrichting van het nieuwe pensioencontract, consequenties van de lage rente op het evenwicht tussen omslag en kapitaaldekking, en de vormgeving van nabestaandenpensioen. Een aantal van deze onderwerpen worden behandeld in de textboxes in dit rapport.

4.3.5 Welke betekenis heeft Netspar op internationaal niveau? Welke positie neemt het in relatie tot vergelijkbare initiatieven in het buitenland? In hoeverre heeft Netspar bijgedragen aan de ontwikkeling van wetenschap en theorie op haar terrein?

Zoals beschreven in paragraaf 3.1.2 is de wetenschappelijke betekenis van Netspar op internationaal niveau aanzienlijk. De netwerkstructuur is uniek in de wereld maar vindt opvolging met CINTIA in Italië en PerCent in Denemarken. Netspar was actief betrokken bij de opstart van deze centra. Wat dat betreft, is de naam van het Italiaanse instituut veelzeggend, want CINTIA staat voor Centro Interuniversitario Netspar Italy.

Internationale wetenschappers komen graag naar de Netspar International Pension Workshop. Een prominente wetenschappelijke conferentie welke goed gewaardeerd wordt. Daarnaast doen internationale wetenschappers mee in Netspar onderzoek. Meerjarige thema projecten dienen minimaal 10% van de projectcapaciteit toe te wijzen aan onderzoekers werkzaam in het buitenland om zo internationale samenwerking te bevorderen. Sinds 2017 zijn er bovendien de Comparative Research Grants (zie 3.1.5) ingevoerd, waarin academici die verbonden zijn aan Nederlandse en buitenlandse universiteiten inzichten uit de wetenschappelijke literatuur relateren aan producten en beleidskeuzes in diverse landen waaronder Nederland. Voorbeelden hiervan zijn een vergelijking van communicatiepraktijk met betrekking tot toekomstig pensioeninkomen en pensioenkeuzes in Italië, Australië en Nederland, een vergelijking tussen Deense wetgeving over de afbouw van pensioenvermogen en de Wet verbeterde premieregeling die dit voor Nederland reguleert en een vergelijking van de solvabiliteitswetgeving in Nederland en Canada. In de evaluatieperiode is ook een project gestart dat beoogd lessen te leren uit pensioenhervormingen in andere landen. Inmiddels is ook dat project afgerond en het rapport aangeboden aan minister Koolmees.

Tijdens de conferentie over '*Research challenges for global pensions: trends and heterogeneity*' die op 8 juni 2016 op het hoofdkantoor van de OESO in Parijs werd gehouden, werd de start van INPARR (International Network for Pensions, Ageing, and Retirement Research) aangekondigd. Dit is een gezamenlijk initiatief van CEPAR uit Sydney, de Pension Research Council van de Wharton School in de VS,

en Netspar. Een eerste doel is het organiseren van een jaarlijkse themabijeenkomst op het OESO-hoofdkantoor, deels gericht op academici en deels op beleidsbepalers. Daarmee hoopt INPARR bij te dragen aan de contacten tussen onderzoekers en van onderzoekers met beleidsbepalers in vele landen. Inmiddels is de naam van de organisatie aangepast naar IPRA (International Pension Research Association) en zijn extra activiteiten toegevoegd. Naast de jaarlijkse conferentie (in 2020 en 2021 on-line) zijn webinars geïntroduceerd die bezocht worden door onderzoekers uit allerlei delen van de wereld en is er een doctoral tutorial voor promovendi. Internationale IPRA activiteiten zijn toegankelijk en worden onder de aandacht gebracht in het Netspar netwerk.

De bijdrage van Netspar aan de ontwikkeling van wetenschap en theorie is substantieel en staat beschreven in paragraaf 4.3.1.

5. Uitdagingen voor 2022 en verder

5.1 Positionering van Netspar

Opgericht in 2005 heeft Netspar anno 2021 een gevestigde positie verworven binnen het domein van pensioenen en financiering van de oude dag in Nederland. Netspar is een volwassen en effectieve organisatie, gegrond op een sterk netwerk van experts uit de wetenschap en de praktijk.

Zoals verwoord in paragraaf 4.3.3 is Netspar geen doel op zichzelf, maar een middel om een goede oude dag voor Nederland te bereiken. Voor een goede oude dag is kennis nodig, maar ook kennissen (een netwerk) met complementaire deskundigheid, en een afgestemde onderzoeksagenda. Netspar ontwikkelt kennis, waarbij diverse disciplines uit de wetenschap en de praktijk samenwerken. Zij organiseert de nationale onderzoeksagenda op het terrein van pensioen en vergrijzing en functioneert als 'specie' tussen verschillende organisaties die allen hun eigen rol vervullen (pensioenfondsen, uitvoerders, verzekeraars, sociale partners, ministeries, de SVB, toezichthouders, adviesbureaus en de wetenschap). Daarbij biedt Netspar schaalvoorwaarden. De infrastructuur die Netspar biedt werkt als een hefboom voor R&D gelden en Netspar zorgt ervoor dat niet iedereen voor zich het wiel opnieuw hoeft uit te vinden. Daarmee is Netspar binnen de sociale wetenschappen in Nederland een uniek voorbeeld van samenwerking tussen universiteiten, de private sector en de overheid.

Met het ontwerp van het nieuwe werkprogramma in 2019 is de positie van Netspar herijkt. In de aanloop naar een nieuw werkprogramma voor de jaren 2023–2027 is het opnieuw van belang stil te staan bij de positionering en strategie van Netspar.

Netspar heeft sinds haar oprichting veel onderzoek gedaan naar het design van het tweede pijler pensioen. In de rol van 'honest broker' heeft Netspar daarmee een belangrijk bijdrage geleverd aan het pensioenakkoord. De implementatie van het pensioenakkoord behelst een fundamentele verandering in het Nederlandse pensioenstelsel. Deze implementatie leidt tot nieuwe vragen, waarin wetenschap en praktijk elkaar kunnen versterken. Tegelijkertijd ontwikkelt de maatschappij zich snel. Grote maatschappelijke ontwikkelingen (zoals duurzaamheid, digitalisering, privacy, veranderende arbeidsmarkt, betaalbaarheid van langdurige zorg, discussies rondom ongelijkheid en meer aandacht voor individuele wensen en behoeften) vragen om aandacht. Het pensioen kan niet meer los worden gezien van andere facetten van de levensloop. Ook dit vraagt om nieuw onderzoek en samenwerking tussen wetenschap en praktijk.

5.2 Governance en financiering

De financiering van Netspar is op dit moment evenwichtig verdeeld tussen overheid, private partners en overige partijen (o.a. Instituut Gak, CLICKNL en in-kind bijdragen van universiteiten). De beschikbare financiering voor nieuwe onderzoeksprojecten is in de afgelopen jaren wel kleiner geworden. Om onderzoekers te kunnen binden aan Netspar, het multidisciplinaire karakter overeind te houden en nieuwe onderwerpen aan te pakken is de financiering essentieel. Als de onderzoeksmiddelen te klein worden zal het commitment van onderzoekers verwateren en is het erg moeilijk om de aanwas van jong talent te realiseren. Om wetenschappers van naam te kunnen blijven binden voor sector-relevant onderzoek zijn voldoende middelen noodzakelijk.

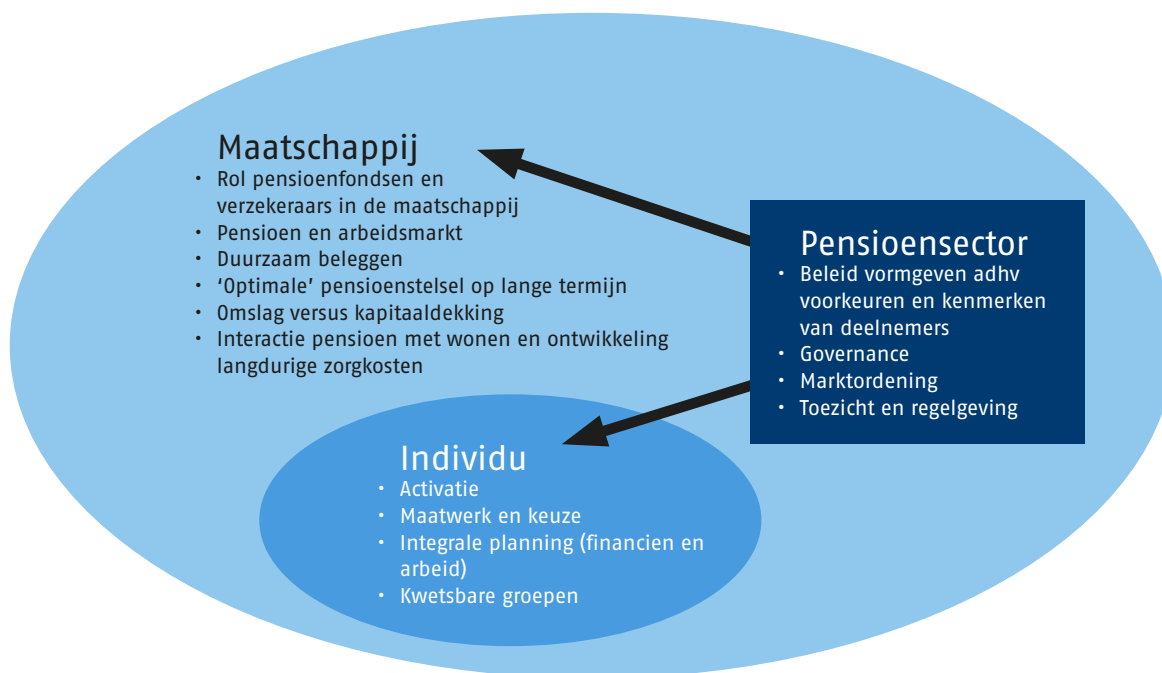
Voor de uitvoering van het werkprogramma 2019–2023 zijn reserves ingezet. Dat maakt de continuering van Netspar richting het nieuwe werkprogramma gevoeliger dan voorheen. Aan het begin van het werkprogramma 2019–2023 is daarom een strategische commissie samengesteld onder leiding van Bianca Tetteroo. Op basis van de adviezen van deze commissie heeft Netspar een deelnemersarrangement ontwikkeld specifiek gericht op kennisdeling en verbinding. Verder heeft Netspar met een fondsenwerver gesproken en is de website toegankelijker gemaakt voor potentiële nieuwe partners. De twintig grootste fondsen (die nog geen partner zijn) zijn uitgenodigd voor twee online events om kennis te maken met Netspar en er zijn gesprekken met diverse organisaties. De grote druk in de sector om kosten te besparen is hierbij een bedreiging, maar kan ook mogelijkheden bieden voor Netspar. Immers, juist in tijden van kostenbesparing is het belangrijk dat kennis efficiënt georganiseerd en gedeeld wordt via een infrastructuur zoals Netspar. Daarbij geldt dat Netspar een open karakter heeft en kennis en inzichten deelt voor een geïnformeerd debat over de verbetering van de oude dag. Dit schuurt met exclusiviteit voor partners, waardoor free rider gedrag een punt van aandacht is. Bij de nadere uitwerking van de kennisagenda 2023–2027 zal opnieuw moeten worden overwogen om een 'betaalmuur' in te voeren. Wel hebben partners nu ook belangrijke voordelen die niet-partners niet hebben. After lunch webinars en evenementen zijn alleen toegankelijk voor partners, waardoor zij het voordeel hebben dat ze vroegtijdig op de hoogte zijn van de resultaten, mee kunnen doen en vragen kunnen stellen. Partners doen gratis mee in het executive onderwijs en krijgen een kennisseminar op locatie. Zij staan aan de wieg van de kennisagenda, prioriteren het onderzoek en plukken de vruchten van het netwerk. Zij vinden in het netwerk een plek om te sparren over innovatieve ideeën, ideeën te challengen en beter te begrijpen. Partners geven aan dat ze met het Netspar partnership ook hun positie als aantrekkelijke werkgever versterken.

Consolidaties in de sector hebben er voor gezorgd dat partners groter zijn geworden, terwijl partnerbijdragen daardoor soms juist afgenomen zijn. In de toekomst zouden meer consolidaties plaats kunnen vinden. Ten aanzien van de bestaande partners loopt er in het najaar van 2021 een partnerarrangementencommissie onder leiding van Frits Bart. Deze commissie zal met het oog op het volgende werkprogramma adviseren over het aanbod van activiteiten vanuit Netspar, als wel de wijze waarop en de vergoeding waartegen partijen van die activiteiten gebruik kunnen maken. De partnerarrangementencommissie is gericht op de financiering vanuit de sector. Hier vallen de ministeries niet onder. Gelet op de hervorming van het pensioenstelsel, geëntameerd door de overheid, ligt een stevige overheidsfinanciering voor de hand en deze zal naar verwachting ook nodig zijn voor de continuering van Netspar.

5.3 Nieuwe Kennisagenda 2023–2027

De afgelopen jaren is Netspar actief betrokken geweest bij de ontwikkeling van het pensioenakkoord en de Wet Toekomst Pensioenen, die vermoedelijk per 1 januari 2023 van kracht zal zijn. Onze gesprekken met de sector geven aan dat dit niet zozeer het einde is van een lang traject, maar eerder het begin van een belangrijke periode van transitie. Vragen over de keuze tussen pensioencontractvarianten, de inrichting daarvan, de transitie, de communicatie rond het nieuwe stelsel, bezwaarrecht, het omgaan met bestaande buffers en sponsor-garanties zullen nog veel aandacht vragen. De transitie raakt een breed palet aan onderzoeksthema's. Daarnaast is het ook belangrijk om vooruit te kijken: hoe ziet een goede 'oude dag' (in brede zin) er op de middellange en lange termijn uit?

De nieuwe kennisagenda 2023–2027 wordt op dit moment ontwikkeld. Daarin is aandacht voor nieuwe kennis, maar ook voor het delen van bestaande kennis die relevant is voor actuele vraagstukken. In het voorjaar van 2021 zijn onderwerpen geïnventariseerd in de Stichtingsraad en de Raad van Toezicht. Tevens is bij verschillende wetenschappers en kwartiermakers input opgehaald. Op basis hiervan zijn de contouren geschetst, die in figuur 6 schematisch worden weergegeven. De volgende twee paragrafen beschrijven de input op hoofdlijnen. Aan de hand van een clusterbijeenkomst met alle partners begin september 2021 en de najaarsvergaderingen met de Stichtingsraad en de Raad van Toezicht in 2021 zal er aangevuld, geschrapt en geprioriteerd worden.

Figuur 6. Contouren van de kennisagenda

5.3.1 Kennisontwikkeling

Deze paragraaf beschrijft de contouren van de kennisagenda, zoals weergegeven in figuur 6. De maatschappelijke acceptatie van de pensioenhervorming is cruciaal. Daarbij is activatie van burgers belangrijk. Burgers hoeven niet alle details over hun pensioen te kennen, maar basiskennis over het (nieuwe) pensioenstelsel en de eigen situatie is relevant om eventuele acties te kunnen ondernemen voor een passend pensioen en om financieel gerust te kunnen zijn.

Er spelen ook diverse vraagstukken rondom maatwerk en keuze. Welke keuzes leg je wel en niet aan mensen voor en waar kies je voor maatwerk? Keuze en maatwerk kunnen er voor zorgen dat het pensioen beter bij mensen past. Eerder onderzoek laat zien dat mensen graag willen kiezen. Het geeft ze een gevoel van controle. Tegelijkertijd willen mensen ontzorgd worden. Ze willen liefst de mogelijkheid krijgen om te kiezen, maar vervolgens delegeren ze de keuze graag omdat ze deze moeilijk en complex vinden, of er weinig interesse in hebben. In de praktijk zie je dan ook dat keuzemogelijkheden vaak onbenut blijven. Mensen kunnen ook verkeerde keuzes maken. Als het om pensioen gaat kan dit mensen lang achtervolgen, daarom zijn weloverwogen grenzen aan keuzevrijheid en een goede keuzebegeleiding van belang. Keuzebegeleiding kan plaatsvinden middels (een combinatie van) keuzearchitectuur en nieuwe digitale middelen. Maar dit roept ook vragen op, zoals: hoe kan data veilig en effectief gedeeld worden (digitale infrastructuur)? Wat houdt de zorgplicht wel en niet in?

In de afgelopen jaren is er veel aandacht geweest voor de hervorming van het tweede pijler pensioen. Het pensioen in de tweede pijler kan echter niet los worden gezien van andere (financiële) aspecten in de levensloop. Zo heeft 60 procent van de mensen een eigen huis, spaartegoeden (of juist schulden) kunnen een belangrijke rol spelen; de AOW (of het niet hebben daarvan als migrant) en het menselijke kapitaal. Daarbij beïnvloedt gezondheid zowel het verdienvermogen van mensen als hun bestedingsbehoefte. Instituties rondom arbeidsongeschiktheid en langdurige zorg spelen daarbij ook een belangrijke rol. Een aantal kwetsbare groepen zijn geïdentificeerd: ZZP'ers, witte vlekken, vrouwen, migranten en financieel laag geletterden. Relevant is de regelgeving rondom echtscheidingen en nabestaandenpensioen.

Het individu kan niet los worden gezien van de maatschappij. Enerzijds hebben maatschappelijke ontwikkelingen als digitalisering, duurzaamheid, de veranderende arbeidsmarkt, en ongelijkheid (financieel, gezondheid, kansen) een belangrijke weerslag op de sector. Anderzijds kan de sector een brede invloed hebben op de maatschappij, economie, arbeidsmarkt en verduurzaming. Hoe gaan we als maatschappij om met langer doorwerken, zware beroepen en de duurzame inzetbaarheid van mensen? Hoe geven we wetgeving en communicatie vorm rondom flexibele pensionering (o.a. deeltijdpensioen)? Ook blijft de vraag relevant hoe het stelsel en de sector er in de toekomst uit zouden moeten zien. Dit vraagt om nieuwe kennis over de bredere rol van pensioenfondsen in de wereld, over de relatie tussen pensioen en arbeidsmarkt, over duurzaam beleggen, en over het 'optimale' pensioenstelsel op de lange termijn. Wat is dan bijvoorbeeld de verhouding tussen omslag en kapitaaldekking? En hoe interacteert pensioen met wonen (lange balansen) en de ontwikkeling van langdurige zorgkosten?

De implementatie van het nieuwe pensioenstelsel vraagt om nieuwe kennis voor de pensioensector. Kennis is belangrijk om goed om te kunnen gaan met de heterogeniteit van deelnemers in communicatie, keuzebegeleiding en beleggingsbeleid. Hoe kunnen bijvoorbeeld de risicocapaciteit en voorkeuren rondom risicobereidheid en duurzaamheid gemeten worden en vertaald worden naar beleggingsbeleid? Welke andere voorkeuren zijn er van belang? En hoe kan de uitkeringsfase het best vormgegeven worden (projectierendementen, spreiding van resultaten en toedeling van rendementen)?

De pensioenhervorming maakt ook vraagstukken rondom governance en marktoriening versneld actueel. Hierbij valt te denken aan de relatie tussen sociale partners, fondsbesturen en fondsorganen. Maar ook de trend van consolidatie in de sector en mogelijke nieuwe toetreders. Hoe verhouden fondsen en verzekeraars zich tot banken en tech bedrijven? Wie worden uiteindelijk de 'trusted' partners van de burger?

5.3.2 Kennisdeling

Netspar richt zich in de nieuwe kennisagenda niet alleen op kennisontwikkeling, maar ook op kennisdeling met partners uit de sector. Voor de periode 2023–2027 en de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel verwachten wij dat het effectief delen van kennis met onze partners nóg relevanter wordt. Netspar overweegt daarom nieuwe vormen van kennisdeling in te zetten. Dit zal plaatsvinden in overleg met partners en na een analyse op haalbaarheid. Te denken valt aan five pagers, een 'vragenpot', summer schools of 'op weg naar huis' bijeenkomsten voor bestuurders, een hackathon, een brainstorm-event on demand, of een sessie op locatie waarbij ideeën en werkwijzen gechallenged worden.

Daarnaast beoogt Netspar meer maatwerk te leveren, om de juiste kennis bij de juiste mensen terecht te laten komen. De Netspar output kent een verscheidenheid aan onderwerpen en het zou behulpzaam zijn als mensen beter geholpen kunnen worden om die informatie te ontvangen die voor hen relevant is. Te denken valt bijvoorbeeld aan verschillende labels (zoals bijvoorbeeld hervorming pensioenstelsel, (duurzaam) beleggen, communicatie en keuzearchitectuur, en arbeid en gezondheid), waarbij mensen periodiek een overzicht krijgen van de nieuwe informatie die beschikbaar is gekomen op de labels die zij aangegeven hebben. Voor de komende periode heeft Netspar de ambitie om te investeren in een verdere ontwikkeling van onze kennisdeling met de sector via nieuwe instrumenten en waar mogelijk meer maatwerk.

5.4 Netspar als kennisplatform

Om de onderwerpen uit de kennisagenda uit te voeren zijn verschillende disciplines nodig. Naast inzichten uit de economische wetenschappen, zijn inzichten uit de communicatiewetenschappen, de psychologie, sociologie, rechtsgeleerdheid, epidemiologie en de informatica van belang.

Netspar heeft zich ontwikkeld tot een flexibel netwerk. Zij verbindt wetenschappers uit verschillende disciplines en van verschillende universiteiten, overheid en private partijen uit het maatschappelijke middenveld en bedrijfsleven met elkaar. Samen programmeren zij onderzoek, wisselen kennis uit en doen vaardigheden op. Dit resulteert in allerlei verrassende en bruikbare combinaties tussen wetenschapsgebieden alsmede tussen wetenschap en praktijk, waarbij ook onderwijs een rol kan spelen. Op deze manier groeit de impact van onderzoek. Netspar is *best practice* in het vergroten van de maatschappelijke impact van sociaal wetenschappelijk onderzoek.

Om deze sterke positie te koesteren zal Netspar haar netwerk verder versterken en verbreden. Om onze missie, het verbeteren van de oude dag voor Nederland, te bereiken is het van belang dat onze kennis doordringt in de hele pensioensector. Dat betekent dat het ook van belang is om middelgrote en kleinere pensioenfondsen te bereiken. In 2018 is PGB toegetreden tot het Netspar netwerk en recent zijn ook (uitvoerder) MN, Rail&OV en SPMS partner geworden. Daarnaast zijn er gesprekken met een aantal fondsen.

Ook bij de huidige partners wil Netspar het netwerk verbreden. Van oudsher is Netspar goed aangehaakt bij afdelingen die een link hebben met onderzoek. Maar onze laagdrempelige kennis (conclusies en beleidsaanbevelingen op basis van onderzoek in one pagers, podcasts, korte filmpjes etc.) zijn voor een veel grotere groep medewerkers en bestuurders relevant. Daarnaast zijn veel partners gegroeid als gevolg van consolidatie in de sector en kan Netspar nog aan impact winnen bij de nieuwe bedrijfsonderdelen. De nieuwe communicatieadviseur van Netspar, die afkomstig is uit de sector, zal op basis van eigen ervaring hieraan bijdragen.

Netspar onderscheidt zich als kennisplatform in twee opzichten van andere instanties die wetenschappelijk onderzoek bevorderen. In de eerste plaats beperkt Netspar zich tot onderzoek dat duidelijk gerelateerd is aan de financiering van de oude dag. Een tweede onderscheidend kenmerk van Netspar is dat het de kennisuitwisseling met de niet-academische partners en de pensioensector in den brede nadrukkelijk tot haar eigen verantwoordelijkheid rekent en daar effectieve instrumenten voor heeft ontwikkeld. Door medewerkers vanuit de sector en wetenschappers van meerdere Nederlandse universiteiten en met uiteenlopende disciplinaire achtergronden bij elkaar te brengen speelt zij een belangrijke rol in het verbeteren van de oude dag.

Bijlage 1. Inkomsten en uitgaven

Netspar executes four-year programs including associated funding. In each program period Netspar assigns funds to larger and smaller research projects, some of which run for one year, while others receive funds for three years (and sometimes finish after five or six years).

Income and expenses are yearly evened through a transitory subsidy. Accumulated surpluses up to 2015 provided the necessary funds for deficits in the years 2016–2018 and 2019–2020, in order to maintain a steady spending pattern.

Income & expenses 2015–2018

Income (x k€)	2015 actual	2016 actual	2017 actual	2018 actual	Total
General funding	5.063	2.253	2.897	2.543	12.756
Targetted funding	299	418	289	348	1.354
Transitory subsidy	2.383–	594	132	398	1.260–
Total income	2.979	3.265	3.318	3.289	12.850

Costs (x k€)	2015 actual	2016 actual	2017 actual	2018 actual	Total
Network development General	185	218	195	193	791
Network development Events	48	39	41	37	165
Knowledge development Projects	1.447	1.755	1.799	1.840	6.840
Personnel costs	237	266	298	313	1.114
Theme Grants	647	885	957	714	3.203
Individual Research grants	140	111	63	191	505
Topicality Grants	178	132	55	135	500
SHARE	62	–	–	–	62
MOPACT/CEPAR/Instituut Gak	176	361	402	402	1.341
Comparative Research Grants	7	–	25	72	104
Occasional grants	–	–	–	12	12
Working groups	–	–	–	–	–
Knowledge Development Data	20	60	8	22	110
Knowledge Sharing Events	142	138	154	132	566
Knowledge Sharing Publications	125	141	104	89	459
Knowledge Sharing Expertise Centre	227	171	304	300	1.002
Knowledge Sharing Education	316	280	243	245	1.084
Governance & Overhead	469	463	471	431	1.834
Total costs	2.979	3.265	3.318	3.288	12.850

Income & expenses 2019–2023

Income (x k€)	2019 actual	2020 actual	Total
General funding	2.028	2.434	4.462
Targetted funding	434	239	673
Transitory subsidy	844	601	1.445
Total income	3.306	3.274	6.579

Costs (x k€)	2019 actual	2020 actual	Total
Network development General	168	177	345
Network development Events	17	12	29
Knowledge development Projects	1.800	1.916	3.716
Personnel costs	330	345	675
Theme grants	905	898	1.803
Individual Research Grants	157	154	311
Topicality Grants	74	217	291
Instituut Gak	266	247	513
Comparative Research Grants	54	40	94
Occasional Grants	14	14	28
Knowledge Development Data	38	6	45
Knowledge Sharing Events	141	106	247
Knowledge Sharing Publications	90	87	177
Knowledge Sharing Expertise Centre	258	242	500
Knowledge Sharing Education	218	198	416
Governance & Overhead	574	530	1.104
Total costs	3.306	3.274	6.579

Bijlage 2. Overzicht Netspar activiteiten

	Net- werk- ontwik- keling	Weten- schappe- lijk onderzoek	Kennis- deling	Investeren in mense- lijk kapitaal
Netwerkontwikkeling				
Academische evenementen (IPW en Pension Day)	●	●	●	◎
Netspar diner voor bestuurders	●	○	●	◎
Netspar Pensioen & Wetenschap jaarcongres	●	○	●	◎
Jaarlijkse partnerbezoeken	●	○	◎	○
Kennisontwikkeling				
Onderzoeksprojecten – Thema	○	●	◎	◎
Onderzoeksprojecten – Topicality	○	●	●	◎
Onderzoeksprojecten – Individual Research	○	●	◎	●
Onderzoeksprojecten – Comparative Research	○	●	●	◎
Projectgroepen	◎	◎	●	●
Academische discussion papers en refereed publicaties	○	●	◎	◎
Andere academische output (PhD en MSC theses)	○	●	◎	●
Kennisdeling				
Evenementen voor sector professionals en bestuurders	●	○	●	◎
Evenementen voor sector en brede publiek (bijv. flistwebinars pensioen 3-daagse, verkiezingsdebat)	○	○	●	◎
Betrekken sector bij lopend onderzoek via werkgroepbijeenkomsten /after lunch webinars	◎	○	●	◎
Kennisseminars voor partners op locatie	●	○	●	◎
Sectorgeörienteerde papers	○	◎	●	◎
One pagers (snel toegang tot nieuw onderzoek)	○	◎	●	◎
Podcast-series	○	○	●	◎
Netspar Brief (is per 2020 komen te vervallen)	○	◎	●	◎
Expertisediensten	◎	◎	●	○
Bijdrage aan het publieke debat en media-optredens	○	○	●	○
Onderwijs en opleiding (human capital)				
MSc onderwijs	◎	○	◎	●
Stages (per 2019 alleen op verzoek partners)	◎	○	●	●
Student Pension Day (is per 2019 komen te vervallen)	◎	◎	●	●
Executive onderwijs	●	○	●	●
SPO microlearnings (korte kennisvideo's)	○	○	●	●

● Primaire bijdrage

◎ Secundaire bijdrage

○ Geen gerichte bijdrage



Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

Dit is een uitgave van:
Netspar

Telefoon 013 466 2109

E-mail info@netspar.nl

www.netspar.nl

September 2021